

JONGEREN IN DE SCHULDHULPVERLENING

Een casestudy naar uitval van jongere schuldhulpcliënten in
Amsterdam-Zuidoost

PAULIEN VAN VLIERDEN

Studentnummer: 1424491
Begeleider: Linde Vromans
Tweede lezer: Vincent Buskens
Datum: 26 juni 2023
Woordenaantal: 14.731

Voorwoord

Na vier intensieve maar bovenal leerzame maanden presenteer ik u met trots mijn masterscriptie genaamd: “Jongeren in de schuldhulpverlening: Een casestudy naar uitval van jongere schuldhulpcliënten in Amsterdam-Zuidoost”, ter afronding van de opleiding *Sociology: Contemporary Social Problems* aan de Universiteit Utrecht. Ik heb altijd bijzondere interesse gehad voor complexe sociale vraagstukken en heb dan ook met veel interesse en plezier aan dit onderzoek gewerkt.

Bij deze wil ik graag de gelegenheid nemen om een aantal mensen te bedanken. Allereerst wil ik mijn begeleider vanuit de Universiteit Utrecht, Linde Vromans, bedanken voor de begeleiding in dit scriptieproces, dat behoorlijk wat obstakels en spannende momenten kende. Ook wil ik de schuldhulpverleners bedanken voor hun deelname aan dit onderzoek. Verder wil ik graag de medewerkers van B&A en het Buurtteam bedanken, en met name het adviesteam van B&A, voor de leerzame en gezellige tijd die ik daar als stagiair mocht doorbrengen. Mijn dank gaat in het bijzonder uit naar Rosa Duijvendak, mijn stagebegeleider bij B&A, die altijd klaar stond met goede adviezen, kritische feedback en morele steun en mij meegaf dat ik best wat meer op mezelf mag vertrouwen. Als laatste wil ik mijn lieve ouders, zus en vriend bedanken voor hun onbeperkte steun, meedenken en de welkome afleiding en zonder wie ik de eindstreep niet had kunnen halen.

Samenvatting

Introductie: Deze masterthesis betreft een mixed-methods casestudy naar uitval van jongeren in de schuldhulpverlening in Amsterdam-Zuidoost. Landelijk is het percentage jongeren met problematische schulden in de laatste jaren verdubbeld. Daarbij is het uitvalspercentage onder jongere cliënten in Amsterdam-Zuidoost zorgwekkend hoog. **Doel:** Dit onderzoek heeft als doel zowel het in kaart brengen welke factoren een effect hebben op uitval onder jongere schuldhulpcliënten in Amsterdam-Zuidoost, als inzicht bieden in de mechanismen die hierachter schuilgaan. **Theorie:** Nog weinig literatuur betreft uitval in de schuldhulpverlening of onderzoeken naar jongeren als specifieke cliëntgroep. Bredere literatuur over de oorzaak van schulden en problemen in de schuldhulpverlening als de schaarstetheorie, mechanismen rondom generatiearmoede en de ‘self-determination’ theorie zijn gebruikt en laten een tweedeling zien tussen individuele (gedrags)factoren enerzijds en omgevingsfactoren en sociale structuren anderzijds. **Methode:** Middels een kwantitatieve data-analyse van dossierdata is gekeken naar welke factoren de kans op uitval voor jongere cliënten vergroten. Met behulp van kwalitatieve interviews met schuldhulpverleners in Amsterdam-Zuidoost is ingezoomd op de mechanismen achter het uitvallen van jongere schuldhulpcliënten en hun specifieke behoeften. **Resultaten:** Een langere wachttijd tussen aanmelding en afspraak en een lage algemene zelfredzaamheid vergroten de kans dat jongere cliënten uitvallen. Bij jongere schuldhulpcliënten is onder meer sprake van lage financiële vaardigheden, minder eigen verantwoordelijkheid, complexe problematiek in de sociale omgeving en schaamte die het schuldhulptraject belemmeren. **Conclusie en implicaties:** Dit onderzoek laat zien dat niet zozeer sprake is van een tweedeling: schulden en het niet afronden van het schuldhulptraject door jongeren worden veroorzaakt door een samenspel tussen individuele gedragsfactoren (voortkomend uit schaarste en individuele behoeften) en omgevingsfactoren (mechanismen rondom generatiearmoede). Dit onderzoek benadrukt het belang van een speciale aanpak voor jongere (schuldhulp)cliënten, oog voor sociale context en lokale problematiek en een holistische kijk op schulden en schuldhulpverlening.

Ethische goedkeuring

Dit onderzoek is goedgekeurd door de Ethische Toetsingscommissie van de Faculteit Sociale Wetenschappen ter Universiteit Utrecht. De goedkeuring betreft ethische concepten, evenals gegevensbeheer en privacy kwesties. De goedkeuringen zijn gerefereerd onder de nummers: 23-1679 en 23-1668.

Inhoud

Voorwoord	2
Samenvatting.....	3
Ethische goedkeuring	4
1. Inleiding.....	6
2. Theoretisch kader.....	9
2.1. Eigen schuld of een complex sociaal probleem?.....	9
2.2. Steeds hogere eisen	10
2.3. Schaarste.....	11
2.4. Intergenerationele armoede	13
2.5. Autonomie, betrokkenheid en competentie.....	15
3. Methodologie.....	18
3.1. Onderzoeksopzet	18
3.2. Kwantitatieve data en populatie	19
3.3. Variabelen	20
3.4. Interviews en respondenten.....	21
3.5. Data-analyse.....	23
4. Resultaten.....	25
4.1. Verschillen jongeren en reguliere cliënten.....	25
4.2. Uitval jongere schuldhulpcliënten.....	27
4.3. Ervaringen schuldhulpverleners.....	30
5. Conclusie	36
6. Discussie	39
7. Aanbevelingen.....	41
7.1. Jongerenteam.....	41
7.2. Duidelijke werkinstructie	42
7.3. Ervaringsdeskundige begeleiders.....	43
Referenties.....	44

1. Inleiding

Het aantal Nederlandse jongeren met problematische schulden is de afgelopen jaren toegenomen (Stichting BKR, 2019; 2021). Terwijl tussen 2017 en 2021 het aantal personen met geregistreerde problematische schulden in Nederland gedaald is, is het percentage jongeren (16 t/m 24 jaar) met geregistreerde problematische schulden juist verdubbeld. In 2017 kampten ongeveer 22 duizend jongeren (3,3%) met geregistreerde schulden en in 2021 waren dit maar liefst bijna 30 duizend (6,8%) jongeren (Stichting BKR, 2021). Iemand heeft problematische schulden wanneer diegene binnen een tijdsbestek van drie jaar niet in staat is met diens inkomen de schulden af te lossen (NVVK, 2021).

Hoewel het percentage jongeren met betalingsproblemen lager ligt dan bij de andere leeftijdsgroepen, zijn jongeren een groep die bijzondere aandacht vraagt. Naast de zorgwekkend snelle toename van jongeren met schulden, zijn jongeren financieel extra kwetsbaar. Ze hebben vaak nog niet de kans gehad om vermogen op te bouwen, waardoor ze minder financiële buffers hebben. Ook hebben ze vaak flexibel werk, werken ze parttime en/of studeren ze nog. Daarnaast hebben veel jongeren tevens een studieschuld¹ (Stichting BKR, 2019).

Jongeren bevinden zich in een belangrijke levensfase waar de basis wordt gelegd voor hun toekomst. Het hebben van problematische schulden en de stress die hier mee gepaard gaat, beïnvloedt niet alleen de ontwikkeling van de executieve functies van jongeren, maar belemmert ook hun functioneren en maatschappelijke kansen (Madern, 2015b; Mullainathan & Shafir, 2014; Warmelink, 2021). Het alsmaar bezig moeten zijn met de schulden en inkomsten die direct ingeleverd moeten worden voor aflossing nemen een groot deel van de mentale capaciteit van jongeren in beslag en belemmert jongeren in hun weg naar zelfstandigheid. Het maakt dat zij amper in staat zijn om aan hun toekomst te bouwen (Warmelink, 2021). Het hebben van problematische schulden zorgt tevens dat jongeren problematiek ervaren op één of meer van de volgende leefgebieden: school/opleiding (verzuim of vroegtijdig schoolverlaten), werk (het verkrijgen van werk of weinig motivatie door uitzichtloosheid), huisvesting en sociaal netwerk (conflicten met ouders/familie of niet kunnen meekomen met vrienden door geldproblemen) (Gemeente Amsterdam, 2021; Noorda & Pehlivan, geciteerd in Warmelink, 2021).

In de grote steden liggen de percentages mensen met een verhoogd risico om in de schulden te belanden hoger dan het landelijk gemiddelde. Amsterdam is één van de steden waar dit percentage het hoogst ligt (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2020). Naar schatting kampte in 2018 11% van de Amsterdamse huishoudens met problematische schulden en was bij ongeveer 5% van de Amsterdammers sprake van geregistreerde problematische schulden² (Posthumus et al., 2019). Geschat wordt dat ongeveer 20 duizend Amsterdamse jongeren kampen met problematische schulden

¹ Studieschulden zijn niet opgenomen in de cijfers van mensen met betalingsproblemen. Studieschulden worden immers niet bij Stichting BKR geregistreerd.

² Percentages van geregistreerde schulden liggen lager, aangezien niet alle schulden worden geregistreerd.

(Van Zoelen, 2020). Met name in Amsterdam-Zuidoost is de concentratie mensen met financiële problemen het hoogst. Zo is op basis van vroegsignalering cijfers³ het percentage mensen met betalingsproblemen in stadsdeel Zuidoost bijna twee keer zo groot dan het gemeentelijk gemiddelde. Daarnaast kent Amsterdam-Zuidoost tevens één van de hoogste percentages werkloosheid en minimahuishoudens⁴ (OIS Amsterdam, z.d.) en heeft 42% van de huishoudens in dit stadsdeel moeite met rondkomen (OIS Amsterdam, 2019).

Mensen met (problematische) schulden kunnen terecht bij lokale schuldhulpverlening, waar ze hulp krijgen met het vinden van een oplossing voor hun schuldsituatie. De schuldhulpverlener bemiddelt tussen schuldeisers en cliënt en helpt met het mogelijk kwijtschelden van schulden en het treffen van betalingsregelingen.

In Amsterdam-Zuidoost wordt schuldhulpverlening uitgevoerd door Stichting B&A Groep, onder de naam Buurtteam Amsterdam-Zuidoost. Naast schuldhulpverlening, is het Buurtteam de plek waar buurtbewoners terecht kunnen met overige sociale hulpvragen zoals vragen over zorg, wonen, werk, participatie, gezondheid en veiligheid of om elkaar te ontmoeten. Deze integrale aanpak van hulpverlening, waarbij bewoners met sociale vragen op een laagdrempelige manier bij het Buurtteam terecht kunnen, zorgt ervoor dat hun vragen snel en door de juiste hulpverleners op locatie opgepakt kunnen worden (B&A, 2022). De aanpak heeft ertoe geleid dat Amsterdam koploper is in het bereiken en in beeld brengen van mensen met schuldenproblematiek (Warmelink, 2021).

Jongeren met problematische schulden kunnen bij schuldhulpverlening onderverdeeld worden in twee dossiertypes: Intensieve Jongereschuldhulpverlening en Reguliere schuldhulpverlening. De jongereschuldhulpverlening is voor jongeren van 16 t/m 26 jaar met problematische schulden, die naast financiële problemen ook problemen ervaren op tenminste één ander leefgebied. Het traject is voor beide dossiers echter vrijwel hetzelfde. Het enige verschil is dat voor jongeren meer tijd genomen wordt voor de intakefase en dat bij de intake een jongerenadviseur betrokken kan worden. Sinds 2020 wordt dan ook geen onderscheid meer gemaakt tussen groepen cliënten en wordt elk dossiertype door alle schuldhulpverleners behandeld. Hiervoor werden jongeren cliënten door hulpverleners geholpen die uitsluitend met jongeren werkten. Uit verkennende gesprekken met mensen werkzaam in de organisatie van schuldhulpverlening in Amsterdam-Zuidoost kwam naar voren dat dit besluit is genomen vanuit de gedachte dat iedere schuldhulpverlener in staat wordt geacht om iedere doelgroep te helpen en dat iedere doelgroep als gelijk dient te worden gezien (persoonlijke communicatie, 6 maart 2023). De vraag is echter of jongeren en reguliere schuldenaren wel als gelijke groepen kunnen worden gezien.

³ Minimahuishoudens zijn huishoudens met een inkomen van maximaal 120% van het Wettelijk Sociaal Minimum (WSM) en een vermogen onder de vermogenstoets voor de bijstand. Deze huishoudens komen in aanmerking voor de armoedebestrijdingsregelingen van de gemeente.

⁴ Gebaseerd op het aandeel Amsterdammers van 18 jaar of ouder dat is aangemeld bij Vroeg er op af met een betalingsachterstand van langer dan twee maanden bij een woningcorporatie, Agis, Dienst Belastingen Gemeente Amsterdam en/of een energieleverancier.

In de literatuur over schulden wordt vaak de algemene populatie als uitgangspunt genomen. Relatief weinig onderzoeken en cijfers betreffen specifiek jongeren met schuldenproblematiek en in welke mate jongere schuldenaren verschillen van reguliere schuldenaren. Bovendien is naast geschatte cijfers over het aantal jongeren met schulden in Amsterdam Zuidoost weinig bekend over hoeveel hiervan vroegtijdig het schuldhulptraject verlaat. Vanuit de schuldhulpverlening zijn signalen dat uitval onder jongeren relatief hoog is, maar de specifieke cijfers ontbreken. Nog minder is bekend over de specifieke risicofactoren onder jongeren met problematische schulden en wat ertoe leidt dat jongeren uitvallen tijdens het schuldhulptraject. Gezien de snelle toename van jongeren met schulden, hun financiële kwetsbaarheid en de belangrijke levensfase waarin jongeren zich bevinden, is meer onderzoek naar deze doelgroep noodzakelijk om schuldhulpverlening voor hen doeltreffender te maken en uitval terug te dringen. Deze mixed-methods casestudy zou een belangrijke bijdrage kunnen leveren in zowel het kwantitatief in kaart brengen welke factoren een effect hebben op uitval, als inzicht bieden in de mechanismen die schuilen achter het uitvallen van jongere schuldhulpcliënten in Amsterdam-Zuidoost.

Het doel van dit onderzoek is om meer specifieke inzichten te verkrijgen in jongeren met problematische schulden in Amsterdam-Zuidoost en te onderzoeken wat bij jongeren leidt tot uitval in de schuldhulpverlening. Op basis hiervan worden aanbevelingen gepresenteerd die kunnen bijdragen aan een grotere slagingskans van de schuldhulpverlening voor jongeren. De leidende vraag in dit onderzoek is dan ook:

Wat zorgt ervoor dat jongeren met problematische schulden uitvallen in de schuldhulpverlening in Amsterdam-Zuidoost?

Deze zal beantwoord worden middels een kwantitatieve analyse van dossierdata uit de schuldhulpverlening van het Buurtteam Zuidoost en aanvullende interviews met schuldhulpverleners. Eerst zal door jongere en reguliere schuldhulpcliënten met elkaar te vergelijken een antwoord gegeven worden op de beschrijvende vraag: *Hoe verhouden jongere schuldhulpcliënten zich tot reguliere schuldhulpcliënten in Amsterdam-Zuidoost?* Vervolgens zal door verder in te zoomen op de factoren die mogelijk leiden tot uitval onder jongere cliënten de eerste verklarende vraag worden beantwoord: *Welke factoren zorgen onder jongeren in Amsterdam-Zuidoost voor een grotere kans op uitval in schuldhulptrajecten?* Vervolgens zal middels de kwalitatieve vraag antwoord gegeven worden op de tweede verklarende vraag: *Welke problemen ervaren schuldhulpverleners tijdens de schuldhulpverlening aan jongeren in Amsterdam-Zuidoost die mogelijk leiden tot uitval?* Tot slot zullen op basis van de conclusies van dit onderzoek beleidsaanbevelingen worden gedaan, die antwoord geven op de volgende beleidsvraag: *Hoe kan beter geanticipeerd worden op jongeren en hun risicofactoren en behoeften, om het succes van slagen voor jongeren in de schuldhulpverlening te vergroten?*

2. Theoretisch kader

Dit theoretisch kader is breder dan enkel de mechanismen achter de hypothesen voor de kwantitatieve data-analyse, zodat het tevens een gedegen theoretische fundering biedt voor het kwalitatieve deel van dit onderzoek, dat een bredere insteek heeft.

De meeste literatuur over schulden betreft onderzoeken naar de oorzaken (e.g. Vijlbrief & Van Mourik, 2020; WRR, 2017) en de gevolgen (e.g. Haster, 2009; Madern, 2015b; Roest et al., 2010; Vijlbrief & Van Mourik, 2020) van problematische schulden. Over de aanpak van schuldenproblematiek is veel aandacht voor preventie en vroegsignalering (e.g. Jungmann & Madern, 2021; Madern, 2015b; Vijlbrief & Van Mourik, 2020). Relatief weinig literatuur is echter gericht op uitval in schuldhulpverlening en jongvolwassen schuldenaren als specifieke cliëntgroep. Bredere literatuur rondom schulden en mechanismen rondom schulden en armoede zijn daarom toegepast, om mogelijkwerwijs de relatie tussen factoren en het vroegtijdig beëindigen van het schuldhulptraject door jongeren te kunnen verklaren.

Dit onderzoek is ingebed in een bredere sociologische visie op armoede en schulden en het uitgangspunt dat het hebben van schulden geen opzichzelfstaand, individueel probleem is. Dit is een veranderde wetenschappelijke visie op schulden, die eerst besproken zal worden. Daarna komen veranderingen in de inrichting van schuldhulpverlening als gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen aan bod, die haaks staan op de nieuwe wetenschappelijke benadering van schulden. Vervolgens wordt met behulp van de meer recente theorie van schaarste (Mullainathan & Shafir, 2014), mechanismen rondom intergenerationele armoede en de ‘Self-determination theory’ (SDT) (Ryan & Deci, 2008) de verwachte relaties tussen verschillende factoren die geregistreerd zijn in de SHV-administratie in Amsterdam-Zuidoost en uitval van jongeren toegelicht.

2.1. Eigen schuld of een complex sociaal probleem?

Als het gaat om schulden bestaat in de literatuur een spanningsveld tussen individuele (gedrags)factoren enerzijds en omgevingsfactoren en sociale structuren anderzijds. Het hebben van schulden werd lang gezien als het gevolg van foute individuele keuzes of roekeloos gedrag. De nadruk bij preventie en aanpak van schulden lag daarom op bewust gedrag, met als doel het beïnvloeden van de motivatie, financiële kennis en vaardigheden van het individu (Vijlbrief & Van Mourik, 2020). In de laatste jaren werd echter duidelijk dat deze visie op schulden te beperkt en eenvoudig is en dat schulden veelal een product zijn van onbewust gedrag en situationele factoren (Vijlbrief & Van Mourik, 2020). Vaak weten mensen wel wat nodig is en hebben ze de motivatie om de juiste keuzes te maken, maar hiertoe in staat zijn en hier daadwerkelijk naar handelen is een tweede (WRR, 2017).

Het microlevel perspectief op schulden, waarbij de focus ligt op het individu en bewust gedrag, negeert dat schulden bestaan binnen een sociale context. Schulden zijn immers ingebed in een netwerk van sociale structuren waarbinnen factoren elkaar wederzijds beïnvloeden. Schulden kunnen daarom onmogelijk alleen vanuit een microlevel perspectief bestudeerd worden en zijn per

definitie een sociologisch thema. Het gaat doorgaans om een samenspel van microlevel en macrolevel factoren, waarbij onverwachtse omstandigheden en sociale context invloed uitoefenen op een individu (Westhof et al., 2015). Schulden zijn dan ook zelden het gevolg van één duidelijke oorzaak, maar hangen samen met diverse andere problemen (Madern, 2015b).

Hoewel iedereen te maken kan krijgen met schulden, zijn bepaalde groepen in de samenleving minder (financieel) weerbaar, hebben zij een grotere kans op tegenslagen en een grotere kans om in de problematische schulden te geraken (Groen et al., 2022). Daarnaast maakt hun sociaaleconomische positie het moeilijker om vervolgens weer uit de schulden te komen. Bekende risicogroepen zijn jongeren met een laag opleidingsniveau, alleenstaande ouders, sociale minima en werklozen (Groen et al., 2022; Vijlbrief & Van Mourik, 2020). Amsterdam-Zuidoost kent hoge concentraties mensen uit deze risicogroepen. Hierover en over de rol van (opgroeien in) armoede meer in paragraaf 2.4.

2.2. Steeds hogere eisen

Terwijl we enerzijds in de wetenschappelijke benadering van schulden een shift zien naar een meer holistische en multidimensionale visie waarbij oog is voor sociale context en onbewust gedrag, schuurt dit met de bredere ontwikkelingen in de samenleving en de doorwerking op schuldhulpverlening. In de afgelopen jaren viel de toename van hulpvragen voor schuldhulpverlening samen met het vormgeven van de participatiesamenleving, de komst van de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening en de decentralisatie van de sociale dienstverlening (Jungmann & Madern, 2021). Als gevolg van deze ontwikkelingen kwam schuldhulpverlening in veel gemeenten onder druk te staan en werd steeds meer geleund op de zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid van cliënten. Gemeenten zijn steeds hogere eisen aan schuldhulpcliënten gaan stellen (WRR, 2017). Zo werd steeds meer verwacht dat zij zaken zelf uitzoeken en ordenen en werd strenger omgegaan met het niet nakomen van afspraken. Het niet op tijd voltooien van taken en het niet komen opdagen bij afspraken werden sneller reden om dossiers te sluiten en de schuldhulpverlening stop te zetten (Jungmann & Madern, 2021).

Dit zorgt voor een paradoxale situatie in schuldhulpverlening: de zogeheten ‘entry-exit paradox’ (Jungmann & Madern, 2021). Schuldenaren melden zich bij schuldhulpverlening omdat ze schulden hebben, hun financiële administratie niet op orde is en ze worstelen met het vertonen van financieel gezond gedrag. Vervolgens worden eisen gesteld aan de schuldenaren op het gebied van financiële administratie en financieel gezond gedrag en het ontstaan van nieuwe schulden, die voortkomen uit het principe van zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid. Dit heeft als gevolg dat zij niet de hulp krijgen die ze nodig hebben of dat het traject vroegtijdig beëindigd wordt. Het probleem waarvoor zij beroep doen op schuldhulpverlening wordt de reden dat zij geen schuldhulp krijgen of schuldhulpverlening verlaten. Dit zou betekenen dat een mogelijk verklaring voor het uitvallen van jongeren ligt in het feit dat de hulpverlening te veel van ze vraagt.

In recente jaren is veel kritiek geweest op de schuldhulpverlening en de aanpak van schuldenproblematiek (Jungmann & Madern, 2021). Een belangrijk punt van kritiek is dat te veel focus ligt op het gebrek aan motivatie en kennis bij schuldenaren om gezond financieel gedrag te vertonen (Madern, 2015b), wat nog sterk in lijn is met de verouderde simpele en microlevel benadering van schulden. Voor het vertonen van gezond financieel gedrag zijn namelijk drie componenten nodig: dat je het voldoende belangrijk vindt (motivatie), dat je weet wat je moet doen (kennis), maar vooral dat je dat ook *kunt* doen (handelen). Uit een analyse van interventies komt naar voren dat interventies vooral gericht zijn op motivatie en kennis, maar nauwelijks op kunnen (Madern, 2015b).

2.3. Schaarste

Eén van de belangrijkste recente ontwikkelingen in wetenschappelijk onderzoek naar het effect van schulden en armoede op het denken en handelen, is de schaarste theorie (Mullainathan & Shafir, 2014). Aanhoudende geldstress blijkt na recent onderzoek meer invloed te hebben op iemands denkvermogen en gedrag dan voorheen gedacht. Hoewel geldstress in eerste instantie ervoor zorgt dat mensen alerter, creatiever en beter in staat zijn om problemen op te lossen, heeft aanhoudende geldstress een negatief effect. Door een structureel tekort aan geld, oftewel schaarste, ontstaat een mate van stress die dusdanig impact heeft op het brein, dat het denken en handelen van mensen negatief wordt beïnvloed. De geldproblemen nemen een groot deel van de cognitieve capaciteit in beslag, waardoor mensen weinig ruimte hebben voor andere kwesties. Structurele geldzorgen leiden tot een beperkte capaciteit om informatie te verwerken (bandbreedte), een beperkte planningshorizon en het maakt dat mensen minder in staat zijn om het lange termijn plaatje te zien. Bij mensen met problematische schulden is dan ook vaak sprake van tunnelvisie: ze leven met de dag en zijn vooral bezig zijn met korte termijn problemen, zoals het op dat moment niet kunnen betalen van de boodschappen of rekeningen (Mullainathan & Shafir, 2014).

Het effect dat schaarste heeft op het cognitieve vermogen heeft ook impact op het gedrag. Uit onderzoek blijkt zelfs dat het IQ van mensen die schaarste ervaren tijdelijk 13 punten kan dalen (Mullainathan, 2014). Met in het achterhoofd dat het gemiddelde IQ in Nederland rond de 100 ligt en bij een IQ tussen de 70 en 85 al wordt gesproken van zwakbegaafdheid (GGZ, 2018), wordt duidelijk hoe groot de impact van schaarste op het cognitieve vermogen kan zijn. Het verminderd cognitieve vermogen kan ervoor zorgen dat mensen met problematische schulden ondoordachte keuzes maken. De structurele geldstress heeft namelijk als gevolg dat zij niet de mentale ruimte hebben om alle informatie te kunnen overzien en daardoor minder in staat zijn weloverwogen beslissingen te nemen. Ze verliezen overzicht en grip op de consequenties van hun eigen handelen, vooral als deze consequenties verder in de toekomst liggen (Madern, 2015b; Mullainathan & Shafir, 2014). Mensen gaan de confrontatie met hun problemen uit de weg, steken hun kop in het zand en mijden financiële beslissingen (Hilbert et al., 2022).

Dit kan ervoor zorgen dat mensen met schulden keuzes maken en gedrag vertonen die niet gunstig zijn voor het oplossen van hun schuldenproblematiek. Vaak wordt dit gedrag onterecht gezien als een gebrek aan motivatie om problemen op te lossen. In veel gevallen is het niet dat mensen hun problemen niet willen oplossen, maar dat het leven op dat moment dusdanig veel van de schuldenaar vraagt, dat het hun doenvermogen aantast (Jungmann & Madern, 2021). In het rapport 'Weten is nog geen doen' (2017) van de Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) wordt het doenvermogen, anders dan ons denkvermogen, beschreven als het in staat zijn om te doen wat in het belang is voor de langer termijn. Het schuldhulptraject is zwaar en het volledig en succesvol doorlopen ervan vraagt continue inspanning en uithoudingsvermogen (WRR, 2017). Met de beperkte mentale capaciteit enerzijds en de toegenomen vraag naar zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid anderzijds is het aannemelijk dat te veel van de schuldenaar gevraagd wordt in het schuldhulptraject, wat ervoor zorgt dat de cliënt uitvalt.

Gezond financieel gedrag is iets wat men kan leren en komt deels voort uit ervaring (Madern, 2015b). Jongeren staan veelal onder grote druk om te consumeren en hebben deze financiële vaardigheden en ervaring vaak nog niet opgebouwd (Van Horssen et al., 2022; Madern, 2015b). Jongeren hebben, samen met 65-plussers, gemiddeld de minste financiële vaardigheden (Lusardi & Mitchell, 2014). Daarnaast bevinden adolescenten zich in een levensfase, waarin veel op hen afkomt. In deze fase leren ze zelfstandig worden, eigen keuzes te maken en ontdekken ze wat ze willen en wie ze zijn in de maatschappij. Ook blijkt uit onderzoek dat jongeren van alle leeftijdsgroepen het meest impulsief financieel gedrag vertonen (Mueller et al., 2010) en dat impulsaankopen bij adolescenten vaker een coping mechanisme om met stress om te gaan (Robberts & Robberts, 2012; Valence et al., 1988). Dit maakt dat jongeren mogelijk extra kwetsbaar zijn voor ongezond financieel gedrag door de stress die gepaard gaat met het hebben van problematische schulden.

Vanuit het mechanisme van schaarste wordt verwacht dat hoe hoger de schuld, hoe groter de kans op uitval. Namelijk: hoe groter de schaarste, hoe hoger de ervaren stress en het effect op het cognitieve vermogen en het doenvermogen, hoe groter de kans dat de cliënt niet in staat is om gevraagde taken uit te voeren, niet op afspraken verschijnt en de hulpverlening vroegtijdig eindigt. Daarnaast wordt verwacht dat een langere duur van de schuld leidt tot een grotere kans op uitval. Dat schaarste in de eerste instantie leidt tot meer creativiteit, alertheid en probleemoplossend vermogen, maar aanhoudende geldstress juist zorgt voor een negatieve impact op het denken en handelen, wekt de verwachting dat hoe langer de schuldenaar schaarste ervaart, hoe groter de kans is dat deze persoon uitvalt.

Hypothese 1: Hoe hoger de schuld, hoe groter de kans op uitval.

Hypothese 2: Hoe langer de duur van de schuld, hoe groter de kans op uitval.

Het kortetermijndenken en de beperkte bandbreedte van jongeren met problematische schulden zouden ervoor kunnen zorgen dat lange wachttijden tussen aanmelding en eerste afspraak (Geuns et al., 2019; Jungmann & Madern, 2021) leidt tot uitval. Het is voor mensen die schaarste ervaren belangrijk dat zij snel uitzicht hebben op een oplossing. Vooral het hebben van perspectief en duidelijkheid is belangrijk. Lange tijden in onduidelijkheid en onzekerheid zitten zijn bezwaarlijk voor mensen met al een beperkte mentale bandbreedte en planningshorizon (Geuns et al., 2019; Vreugdenhil et al., 2014). Bij aanmelding is de urgentie bij de schuldenaar groot. Wanneer het te lang duurt voordat de schuldenaar een afspraak heeft, kunnen andere dagelijkse problemen tijdelijk prioriteit krijgen. Het moeten wachten op een afspraak zou daarom als gevolg kunnen hebben dat de schuldenaar afziet van de hulp.

Hypothese 3: Hoe langer de tijd tussen aanmelding en afspraak, hoe grotere kans op uitval.

2.4. Intergenerationele armoede

Zoals benoemd in paragraaf 3.1 spelen sociale risicofactoren als sociaaleconomische positie en armoede een belangrijke rol als het gaat om schuldenproblematiek, waardoor armoede en schulden sterk met elkaar verbonden zijn (Vijlbrief & Van Mourik, 2020; Westhof et al., 2015). Armoede kent meerdere vormen, waaronder intergenerationele armoede (of generatiearmoede). Men spreekt van intergenerationele armoede wanneer binnen “één familie bij meerdere opeenvolgende generaties sprake [is] van armoede of uitsluiting, op financieel, sociaal of ander gebied” (Sociaal Planbureau Groningen, 2021). Kinderen die opgroeien in armoede hebben een grotere kans op armoede op latere leeftijd (Gaiaux, 2011).

Amsterdam-Zuidoost heeft het hoogste percentage werkloosheid van Amsterdam, dat bijna twee keer zo hoog ligt als het stedelijk gemiddelde (OIS Amsterdam, z.d.). Het kent tevens het hoogste percentage minimahuishoudens en maar liefst 42 procent van de huishoudens in Amsterdam-Zuidoost heeft moeite met rondkomen (OIS Amsterdam, 2019). Ongeveer 35 procent van de Amsterdammers in Zuidoost hebben een laag opleidingsniveau. Tot slot is het aantal eenoudergezinnen in Zuidoost bijna twee keer zo hoog als het stedelijk gemiddelde (OIS Amsterdam, z.d.).

Bij families waar sprake is van generatiearmoede spelen een aantal op elkaar ingrijpende factoren die van generatie op generatie overgedragen worden, die de sociaaleconomische positie en de kansen van de kinderen en jongeren die binnen deze families opgroeien negatief beïnvloeden. Enkele van deze factoren zijn het hebben van weinig opleiding of een laag opleidingsniveau, ongunstige familiestructuren zoals éénoudergezinnen en tienermoederschap, leven in een zwakke regio, het hebben van een klein homogeen sociaal netwerk en aanhoudende stress met als gevolg minder doordacht gedrag (zie paragraaf 3.3) (Van der Hoff et al., 2021; Sociaal Planbureau Groningen, 2020). Ouders die weinig zijn opgeleid hebben vaak ook kinderen met weinig of een lage opleiding. Daarnaast is de kans op succes in het onderwijs van kinderen die opgroeien in armoede

kleiner, wat de kansen in hun volwassen leven negatief beïnvloedt. Voor eenoudergezinnen geldt dat het moeilijker is om voldoende inkomen te genereren om hun gezin goed te onderhouden. Het combineren van de zorg voor kinderen en voldoende betaald werk vraagt veel van alleenstaande ouders, vooral wanneer al sprake is van armoede en andere problematiek. Opgroeien in een zwakke regio en het hebben van een klein homogeen netwerk betekent in veel gevallen beperkte publieke voorzieningen, negatieve buurnormen, groepsdruk en een gebrek aan rolmodellen met zich mee (Van der Hoff et al., 2021; Sociaal Planbureau Groningen, 2020).

Dat kinderen die opgroeien in armoede verstrekende gevolgen ervaren in diverse domeinen van hun leven, komt tevens naar voren in het onderzoek uitgevoerd door Kinderombudsvrouw Kalverboer (2017). Kinderen en jongeren die in armoede opgroeien hebben vaak achterstanden op diverse leefdomeinen. Ze maken zich zorgen om geld en ervaren stress en spanning thuis. Buitenshuis is vaker sprake van onveiligheid, sociale uitsluiting en kunnen kinderen en jongeren moeilijk meekomen op school, wat hun kansen en hun ontwikkeling naar volwassenheid beperkt (Kalverboer, 2017).

Deze mechanismen binnen generatiearmoede zijn tevens interessant als het gaat om het ontstaan van schulden bij jongeren en vooral wat nodig is om jongeren het schuldhulptraject succesvol te laten doorlopen. Niet alleen worden de risicofactoren voor het in schulden belanden – een laag opleidingsniveau, alleenstaand ouderschap, minimuminkomen en werkloosheid – van ouders op jongeren overgedragen, ook leidt het tot factoren die mogelijk ertoe leiden dat jongeren niet erin slagen het schuldhulptraject af te ronden en duurzaam uit de schulden te raken. Zo kan stress door de financiële situatie (zie paragraaf 3.3) of problematiek die in de thuissituatie en omgeving speelt ervoor zorgen dat jongeren niet in staat zijn zich volledig te focussen op het schuldhulptraject. Zo kunnen jongeren moeite hebben met het afronden van een opleiding, of door weinig opleiding en/of een laag opleidingsniveau moeite hebben met het vinden van een baan die genoeg inkomen genereert om schulden af te betalen. Naast stress kan ook het gebrek aan positieve rolmodellen en groepsdruk van leeftijdsgenoten uit hun homogene sociale netwerk leiden tot ondoordachte beslissingen, die het nakomen van afspraken en het succesvol afronden van het traject in de weg staan. De verwachting is daarom dat mechanismen binnen generatiearmoede en de familie en thuissituatie van jongeren een belangrijke rol spelen in waarom zij wel of niet hun schuldhulptraject succesvol afronden.

Zelfredzaamheid en financiële vaardigheden zijn tevens factoren die van ouders op kind overgedragen kunnen worden en zijn belangrijk voor het succesvol doorlopen van het schuldhulptraject, vooral nu een groter beroep gedaan wordt op zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid vanuit de participatiesamenleving. Wanneer bij ouders, ondanks dat zij in armoede leven, sprake is van goede financiële vaardigheden, zelfredzaamheid en zij goed met stress kunnen omgaan, kunnen kinderen en jongeren alsnog hun financiële vaardigheden en zelfredzaamheid ontwikkelen. Wanneer kinderen echter opgroeien in een thuissituatie met stress en chaos en zij van huis uit geen financiële vaardigheden meekrijgen, is de kans groot dat financiële

vaardigheden en zelfredzaamheid onderontwikkeld zijn (Van der Hoff et al., 2021) en zij meer moeite hebben met meekomen met het veeleisende schuldhulptraject. Daarnaast zouden goede financiële vaardigheden en zelfredzaamheid mogelijk een buffer kunnen vormen tegen de verminderde cognitieve capaciteit en beperkte mentale bandbreedte door schaarste. Verwacht wordt daarom dat een lage algemene zelfredzaamheid en slechte financiële vaardigheden (inzicht in de financiën en situatie en financiële beheerscapaciteit) zorgen voor een grotere kans op uitval.

Hypothese 4a: Hoe lager de financiële beheerscapaciteit, hoe groter de kans op uitval.

Hypothese 4b: Hoe slechter het inzicht in de financiën, hoe groter de kans op uitval.

Hypothese 4c: Hoe lager de algemene zelfredzaamheid, hoe groter de kans op uitval.

2.5. Autonomie, betrokkenheid en competentie

Volgens de ‘Self-determination theory’ (SDT) (Ryan & Deci, 2008) hebben mensen drie universele basisbehoeften: autonomie, betrokkenheid en competentie. Deze theorie is gebaseerd op de notie dat mensen van nature positieve neigingen hebben om inzet te tonen, uit eigen initiatief te handelen en toegewijd te zijn om te groeien als het gaat om hun eigen leven en welzijn. De voorwaarde om dit ook daadwerkelijk te kunnen, is dat men wordt voorzien in deze drie basisbehoeften. Het gevoel hebben autonoom, betrokken en competent te zijn, is cruciaal voor motivatie, effectief functioneren en mentaal welzijn (Ryan & Deci, 2008). Deze theorie heeft daarom een belangrijke plaats in wetenschappelijk onderzoek naar opvoeding, counseling, educatie en hulpverlening en zou mogelijke verklaringen kunnen bieden voor uitval in schuldhulpverlening.

De eerste behoefte, autonomie, houdt in dat men de mogelijkheid wil hebben om zelfstandig te zijn en in staat wil zijn om eigen beslissingen te nemen. De behoefte aan betrokkenheid en verbondenheid is de behoefte van mensen om ergens bij te horen, mee te doen (met groepen) in de samenleving en sociale banden aan te gaan met mensen in hun omgeving. Met de behoefte aan competentie wordt bedoeld dat men het gevoel wil hebben dat zij iets kunnen en dingen kunnen bereiken (Ryan & Deci, 2008).

Wanneer mensen problematische schulden hebben, worden zij in de drie basisbehoeften aangetast (Jungmann et al., 2014; Madern, 2015a). De schuldenproblematiek beperkt mensen in hun autonomie: de schulden beperkt hen in het maken van bepaalde keuzes door gebrek aan geld (Madern, 2015a). Het hebben van problematische schulden en het doorlopen van een schuldhulptraject zorgt ervoor dat zij van alles moeten en weinig vrije keus hebben. Een groot deel van het geld dat binnenkomt moet immers gebruikt worden om schulden af te lossen.

Ieder mens heeft behoefte aan autonomie, maar de drang naar zelfstandigheid en het kunnen maken van individuele keuzes is met name sterk bij jongeren en jongvolwassenen (Santrock, 1998). Het is een belangrijk onderdeel in de ontwikkeling van jonge adolescentie naar volwassenheid, ook wel de opkomende volwassenheid (‘emerging adulthood’) genoemd (Arnett, 2000). Deze opkomende volwassenheid en drang naar autonomie kent drie belangrijke componenten: verantwoordelijkheid

nemen voor eigen acties, onafhankelijke beslissingen nemen en (financieel) onafhankelijk zijn van ouders. Deze sterke autonomiebehoefte kan er echter toe leiden dat jongvolwassenen het idee hebben dat zij hun problemen zelf op moeten lossen en daardoor professionele hulp mijden (Kuhl et al., 1997; Wilson & Deane, 2001). Verder is vanuit de behoefte om (financieel) onafhankelijk te zijn van ouders het ouderlijk huis verlaten een belangrijke factor (Martens, 2009). Het hebben van schulden kan jongeren namelijk financieel belemmeren om hun ouderlijk huis te verlaten, wat hun autonomiebehoefte aantast. Dit zou volgens de SDT ervoor zorgen dat zij minder gemotiveerd zijn en slechter functioneren (Ryan & Deci, 2008). Inwonend zijn zou daardoor een versterkende factor kunnen zijn in het aantasten van de autonomiebehoefte en ertoe kunnen leiden dat inwonende jongeren een grotere kans hebben om uit te vallen.

Hypothese 5: Jongeren die inwonend zijn, hebben een grotere kans om uit te vallen.

Ten tweede raakt het hebben van problematische schulden, evenals het opgroeien en verkeren in armoede, de behoefte betrokkenheid. Het hebben van problematische schulden heeft ingrijpende gevolgen voor het sociale leven van jongeren. Ze ervaren zowel materiële als immateriële gevolgen, die hun sociale leven kunnen beperken. Bij materiële gevolgen kan gedacht worden aan gebrek aan geld om aan sociale (sport)activiteiten deel te nemen, kleding of spullen te kopen om bij groepen te horen of verjaardagen te vieren (Haster, 2009; Roest et al., 2010). Immateriële gevolgen zijn het niet (kunnen) participeren in de samenleving en sociaal isolement. Gevoelens van schaamte voor de financiële situatie kunnen ertoe leiden dat zij niet over hun problemen praten met mensen in hun omgeving. Mensen met schulden voelen zich vaker buitengesloten en niet verbonden met de sociale wereld om hun heen (Madern, 2015b). In paragraaf 3.4 werd benoemd dat in zwakke regio's veelal sprake is van een klein homogeen sociaal netwerk, een gebrek aan positieve rolmodellen en groepsdruk. Om als jongeren de verbondenheid aan te gaan met leeftijdsgenoten in de omgeving, kunnen zij in een poging erbij te horen, ondoordachte keuzes maken die niet in het belang zijn van hun financiële situatie en schuldhulptraject.

Ten derde wordt de behoefte aan competentie door het hebben van schulden aangetast, omdat in schulden belanden vaak voelt als falen (Madern, 2015a). Tijdens het schuldhulptraject kan dit gevoel versterkt worden. Vooral aan het begin van het traject zijn cliënten ijverig om hun schuldenprobleem aan te pakken en vertonen ze zelfs bewuster financieel gedrag dan mensen zonder schulden (Madern, 2015b). Toch zorgen deze inspanningen bij een groot deel van de cliënten niet tot zichtbare verbetering. Het aanpakken van schulden vergt immers een lange adem en verbetering heeft vaak tijd nodig. Dit kan ervoor zorgen dat cliënten vertrouwen verliezen in hun kunnen en hun capaciteit om dingen voor elkaar te krijgen ('self-efficacy') (Madern, 2015a; 2015b).

Beredeneerd vanuit de SDT en de mechanismen die werkzaam zijn bij intergenerationele armoede, kan participatie in de maatschappij – het hebben van werk, het volgen van een opleiding of het doen van vrijwilligerswerk – een belangrijke factor zijn. Participatie zou ertoe kunnen leiden dat

voorzien wordt in de behoefte aan betrokkenheid en competentie. Daarnaast zou dit het sociale netwerk van jongeren kunnen vergroten, positieve rolmodellen bieden en vaardigheden kunnen leren. Daarnaast kan participatie leiden tot een gevoel van 'self-efficacy' en het idee dat zij meer grip hebben op hun leven. Dit zou kunnen betekenen dat het hebben van dagbesteding zorgt voor een kleinere kans op uitval.

Hypothese 6: Het hebben van enige vorm van dagbesteding zorgt voor een kleinere kans op uitval.

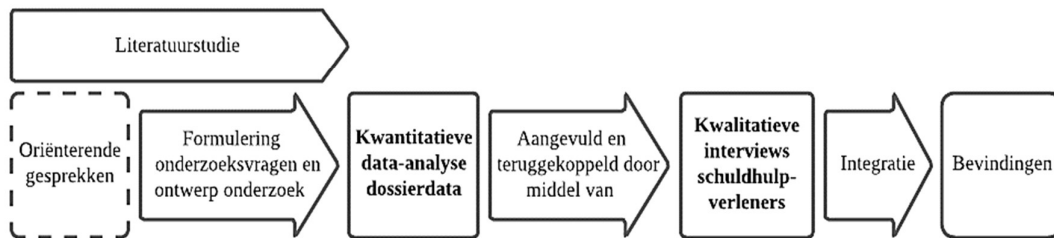
3. Methodologie

3.1. Onderzoeksopzet

Deze casestudy heeft als doel uitval onder jongeren in de schuldhulpverlening in Amsterdam-Zuidoost en de mogelijke factoren die hieraan bijdragen in kaart te brengen. Om de specifieke kenmerken van deze jongere schuldhulpcliënten en factoren die mogelijk leiden tot uitval in kaart te brengen, is gekozen voor een mixed-methods onderzoeksmethode. Dit onderzoek kent een ‘explanatory sequential design’ (Creswell & Plano Clark, 2011), waarbij kwantitatieve dataverzameling en -analyse eerst is uitgevoerd, gevolgd door een aanvullend kwalitatief component (zie figuur 1). Dit design wordt toegepast wanneer de brede verbanden die gevonden worden middels kwantitatief onderzoek onvoldoende toereikend zijn om de gehele situatie in kaart te brengen en verdiepende of aanvullende informatie nodig is die niet verkregen wordt via kwantitatieve onderzoeksmethoden (Bryman, 2016). De eerste component van dit onderzoek bestaat uit een kwantitatieve data-analyse van administratieve data uit de schuldhulpverlening in Amsterdam-Zuidoost. Dit kwantitatieve deel is vervolgens aangevuld met verdiepende interviews met schuldhulpverleners werkzaam in Amsterdam-Zuidoost, om meer inzicht te krijgen in de ervaringen met jongere schuldhulpcliënten uit de praktijk.

Figuur 1

Onderzoeksopzet

Hoewel de kwantitatief geregistreerde dossierdata uit de schuldhulpverlening een variëteit aan kenmerken en factoren bevatten, volstaat een kwantitatieve onderzoeksmethode alleen niet om uitval onder jongeren in de schuldhulpverlening in Amsterdam-Zuidoost volwaardig te begrijpen. De dossierdata is namelijk gelimiteerd tot enkel hetgeen dat geadmistreerd wordt in het systeem en tevens afhankelijk van de hoeveelheid informatie die tijdens het traject bekend wordt en door hulpverleners wordt ingevuld. Daarnaast zijn de beschikbare categorieën vaak beperkt en geven niet altijd voldoende inzicht in de context en wat zich verder mogelijk afspeelde tijdens het traject. Daarom is gekozen voor interviews met schuldhulpverleners werkzaam in Amsterdam-Zuidoost als een aanvullend kwalitatief component, voor meer inzicht in de context en de ervaringen uit de praktijk met schuldhulpverlening aan jongeren.

Gezien nog relatief weinig bekend is over de cliëntgroep jongeren in de schuldhulpverlening en factoren die bij jongeren leiden tot uitval, heeft dit onderzoek een exploratief karakter. Het doel van de kwantitatieve component is verkennen in hoeverre de jongere schuldhulpcliënten in Amsterdam-Zuidoost verschillen van reguliere schuldhulpcliënten en welke factoren bij deze jongeren mogelijk leiden tot uitval. De kwalitatieve component biedt de mogelijkheid om deze kwantitatieve bevindingen te verdiepen door de sociologische mechanismen achter de effecten uit de kwantitatieve component bloot te leggen, die in eerste instantie uit kwantitatief onderzoek alleen niet duidelijk worden. Daarnaast zorgen de interviews voor een verbreding en kunnen mogelijk nieuwe thema's worden blootgelegd. Tot slot dient het als terugkoppelingsmogelijkheid om te toetsen of de kwantitatieve bevindingen door de schuldhulpverleners in de praktijk worden herkend.

3.2. Kwantitatieve data en populatie

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van geanonimiseerde dossierdata uit de schuldhulpverlening in Amsterdam-Zuidoost. De data bestaan uit informatie die door schuldhulpverleners is vastgelegd in het administratiesysteem tijdens de schuldhulptrajecten en bevatten alle cliënten die zich bij het Buurteam in Amsterdam-Zuidoost voor schuldhulpverlening aanmeldden tussen januari 2018 en maart 2023, waarbij in ieder geval een intake is gestart. Aangezien de data persoonlijke gegevens bevatten van jongeren die een moeilijke tijd in hun leven doormaken, dat mogelijk gepaard gaat met schaamte, was het van groot belang dat de anonimiteit van de cliënten wordt gewaarborgd. De data zijn daarom geanonimiseerd en bevatten geen casusnummers, referentienummers of exacte gegevens als de geboortedatum of datum van aanmelding, om te voorkomen dat gegevens terug te leiden zijn naar personen.

De originele dataset bevatte in totaal 3.507 cliënten, waarvan bij 2.120 cliënten geen dossiertype of geboortedatum is geregistreerd. Deze respondenten konden daarom niet worden meegenomen in de analyse. Van de overgebleven 1.387 cliënten zijn 287 jongeren en 1.100 reguliere cliënten. Onder de groep jongere cliënten vallen alle cliënten tussen de 18 en 27 jaar ten tijde van aanmelding. Cliënten ouder dan 27 vallen onder het reguliere dossiertype. Van de jongeren is 50% man, 48% vrouw en is van 2% het geslacht onbekend. De minimale leeftijd is 18 en de maximale leeftijd is 27. Van de reguliere cliënten is 52% man, 47% vrouw en is van 1% het geslacht onbekend. De jongste reguliere cliënt is 28 jaar en de oudste reguliere cliënt is 91.

Van de 1.387 jongere en reguliere cliënten is van ongeveer de helft van de schuldhulpcliënten (786) het dossier (nog) niet als gesloten geregistreerd. Dit zijn de cliënten voor wie het schuldhulptraject nog actief is in maart 2023 of voor wie nog geen trajectresultaat is geregistreerd. Bij 733 cliënten is het schuldhulptraject afgesloten, waarvan 482 reguliere cliënten en 119 jongeren. Hoewel het uiteindelijke aantal jongere cliënten met een afgesloten dossier aan de lage kant is, is de representativiteit van de steekproef daarentegen groot. Het bevat immers bijna de helft van de beoogde populatie, namelijk jongere schuldhulpcliënten in Amsterdam-Zuidoost.

3.3. Variabelen

Afhankelijke variabele

De afhankelijke variabele is of sprake is van uitval. Om uitval in de schuldhulpverlening te meten, is gebruik gemaakt van het geregistreerde trajectresultaat. Van de 287 jongeren is bij 119 een trajectresultaat geregistreerd, wat inhoudt dat van 119 jongere cliënten die zich aanmeldden tussen januari 2018 en maart 2023 bekend is of zij het traject succesvol hebben afgerond of dat zij zijn uitgevallen. Het trajectresultaat kent twee antwoordcategorieën: afgesloten en voortijdig beëindigd.

Onafhankelijke variabelen

De volgende onafhankelijke variabelen zijn meegenomen: de hoogte van de schuld (hypothese 1), de schuldduur (hypothese 2), de wachttijd tussen aanmelding en eerste afspraak (hypothese 3), inzicht in financiën en situatie (hypothese 4a), financiële beheerscapaciteit (hypothese 4b), algemene zelfredzaamheid (hypothese 4c), inwonend zijn (hypothese 5) en het hebben van dagbesteding (hypothese 6). Geslacht, leeftijd en of sprake is van verslaving zijn meegenomen als controlevariabelen.

Om de hoogte van de schuld te meten, is gebruik gemaakt van de geschatte schuldhoogte die tijdens de intake geregistreerd wordt. Van alle 119 jongere cliënten waarvan een trajectresultaat is geregistreerd, is ook de hoogte van de schuldenlast bekend. De gemiddelde schuldenlast is 10.053 euro ($SD = 103334.08$), met een minimum van 1.000 en een maximum van 60.000 euro. De duur van de schuld is het aantal jaren tussen moment van aanmelding en het jaar waarin de schulden zijn begonnen. Het jaar waarin de schulden zijn begonnen is veelal een schatting door de cliënt en komt naar voren tijdens de intakefase. Aangezien de aanmelddatum van origine een volledige datum betreft, die wegens mogelijke herleidbaarheid naar personen niet in de dataset aanwezig is, en het startjaar van de schuldenproblematiek slechts een jaartal is, kan dit betekenen dat de duur van de schuld tot een jaar afwijkt van de werkelijke duur van de schuld. Van alle 119 jongere cliënten waarvan een trajectresultaat is geregistreerd, is ook de duur van de schuld bekend. De gemiddelde duur van de schuld is 4,3 jaar ($SD = 3.06$), met een minimum van 0 jaar en een maximum van 13 jaar.

De wachttijd is de gemeten tijd in dagen tussen moment van aanmelding en het moment van de eerste afspraak. Van alle 119 jongere cliënten waarvan een trajectresultaat is geregistreerd, is tevens de wachttijd bekend. De gemiddelde wachttijd betreft 17,4 dagen ($SD = 12.33$), met een minimum van één dag en een maximum van 45 dagen.

Financiële vaardigheden zijn geoperationaliseerd met behulp van twee onderdelen die tijdens de intake worden vastgesteld: het inzicht van de cliënt in diens financiën en situatie en de financiële beheerscapaciteit van de cliënt. Zelfredzaamheid is gemeten middels een ander onderdeel dat vastgesteld wordt tijdens de intake, genaamd: algemene zelfredzaamheid. Dit is de mate waarin de cliënt zelfstandig problemen kan oplossen, alledaagse zaken kan regelen en weet wanneer aan de bel

getrokken dient te worden voor hulp. Het inzicht in financiën en situatie, de financiële beheerscapaciteit en de algemene zelfredzaamheid van cliënten worden gemeten op een schaal van 1 tot 4 (1='slecht'; 2='matig'; 3='voldoende'; 4='goed'). Alle drie de aspecten worden vastgesteld en beoordeeld tijdens de intake door de behandelende schuldhulpverlener. Zowel het inzicht in financiën en situatie, de financiële beheerscapaciteit en de algemene zelfredzaamheid zijn bekend van alle 119 jongere cliënten waarvan een trajectresultaat is geregistreerd en geldt een minimum van 1 ('slecht') en een maximum van 4 ('goed'). Het gemiddelde inzicht in financiën en situatie is 2,08 ($SD = .809$), wat betekent dat de gemiddelde jongere cliënt een matig inzicht in diens financiën en situatie heeft. De gemiddelde financiële beheerscapaciteit is 2,18 ($SD = .721$), wat inhoudt dat de gemiddelde beheerscapaciteit tevens matig is. De gemiddelde algemene zelfredzaamheid van jongere cliënten ligt iets hoger ($M = 2.58$; $SD = .753$), wat tussen 'matig' en 'voldoende' in ligt.

Of een cliënt inwonend is, is bepaald op basis van de woonsituatie die tijdens de intake wordt geregistreerd. Een cliënt is inwonend wanneer diegene inwoont bij diens familie. Van 119 jongere cliënten waarvan het trajectresultaat bekend is, is de woonsituatie geregistreerd. De variabele woonsituatie bevat, naast de categorie 'inwonend' ook de categorieën: 'dak- of thuisloos'; 'kamerhuur'; 'sociale huur'; 'vrije sector huur'; 'begeleid wonen/instelling' en 'overig'. De variabele inwonend is geconstrueerd door deze te coderen, zodat 1 'inwonend' betekent en 0 'niet inwonend'. Iets minder dan de helft (44%) van de 119 jongere cliënten zijn inwonend. Het soort dagbesteding van de cliënt wordt tevens geregistreerd tijdens de intake en bestaat uit de volgende categorieën: 'Werkeloos en geen dagbesteding'; 'Werk'; 'School of opleiding' en 'Overig'. Wanneer een cliënt naast diens school of opleiding een bijbaan heeft, valt de cliënt in de categorie 'School of opleiding'. Een cliënt met een baan van minimaal 32 uur per week, die niet langer op school zit en geen opleiding volgt, valt in de categorie 'Werk'. Van alle 119 jongeren is de dagbesteding geregistreerd. De helft (50%) is werkend, bijna een kwart (23%) is werkeloos en heeft geen dagbesteding en meer dan een kwart (27%) zit op school of volgt een opleiding. Dit houdt in dat bij 23% sprake is van geen dagbesteding en 73% enige vorm van dagbesteding heeft.

3.4. Interviews en respondenten

Voor dit onderzoek is gekozen om schuldhulpverleners werkzaam bij het Buurteam in Amsterdam-Zuidoost te interviewen. Hoewel het interviewen van de jongeren die in de schuldhulpverlening zijn uitgevallen zelf een nog beter inzicht zou geven in de leefwereld en de redenen voor uitval, is deze doelgroep zeer moeilijk te bereiken. Het voornaamste probleem bij de uitgevallen jongeren is immers dat zij niet langer bereikbaar zijn. De schuldhulpverleners die met de jongeren hebben gewerkt zijn degenen die, op de jongeren zelf na, het dichtst bij de leefwereld van de uitgevalle jongere schuldhulpcliënt staan en kunnen met hun expertise een belangrijke bijdrage leveren aan dit onderzoek. Daarnaast hebben de hulpverleners een groot aantal jongeren in

schuldhulpverlening meegemaakt en zijn de hulpverleners een minder kwetsbare groep respondenten dan jongere cliënten.

In totaal zijn drie schuldhulpverleners geïnterviewd. Per interview was een half uur gepland met een mogelijke uitloop tot drie kwartier, afhankelijk van de hoeveelheid nieuwe thema's die in het interview naar voren zouden komen. De interviews vonden plaats tussen 30 mei 2023 en 7 juni 2023 op locatie bij het Buurtteam in Amsterdam-Zuidoost en duurden tussen de 27 en 35 minuten. Bij de keuzes in locatie, tijdstip en tijdsduur van de interviews was het voornaamste doel het de schuldhulpverleners zo gemakkelijk mogelijk maken om deel te kunnen nemen, gezien de drukte van hun werk. De respondenten zijn geworven met toestemming van Buurtteam Zuidoost middels een uitnodiging die per mail naar de schuldhulpverleners zijn verstuurd. In deze uitnodiging werden zij op de hoogte gebracht van het doel van het onderzoek, zonder te veel sturende informatie te geven die invloed zou kunnen hebben op de antwoorden tijdens de interviews. Zo is enkel genoemd dat het onderzoek gaat over jongere schuldhulpcliënten en dat de interviews zullen gaan over hun ervaringen met schuldhulpverlening aan jongeren.

Eén respondent reageerde op de uitnodiging en de overige twee respondenten zijn persoonlijk benaderd via de mail, met nogmaals de verwijzing naar de oorspronkelijke uitnodiging. Bij deze twee respondenten was sprake van snowball-sampling: de namen werden door de eerder geïnterviewde schuldhulpverlener en teamleiders naar voren gebracht op basis van hun ervaring met schuldhulpverlening aan jongeren. Voor alle respondenten gold een vereiste dat zij ervaring hebben met schuldhulpverlening aan zowel reguliere als jongere cliënten. Daarnaast is bewust gekozen voor schuldhulpverleners met verschillend aantal jaren ervaring en leeftijden. Alle drie de respondenten zijn vrouw, wat representatief is aan de populatie, aangezien meer dan driekwart van de schuldhulpverleners in Amsterdam-Zuidoost vrouw is. Het was van groot belang de anonimiteit van de respondenten te waarborgen, zodat zij vrijuit konden spreken over hun ervaringen en beleidsmatige aspecten van de organisatie waarbinnen zij werken.

De interviews zijn met toestemming van de respondenten opgenomen en de opnames zijn binnen 48 uur verwijderd, zodra het interview getranscribeerd was. Alle gegevens zijn op een veilige plek gewaard, beveiligd met een wachtwoord. De informatie betreffende het doel van het onderzoek, gegevensbeheer, privacy en dergelijken zijn vermeld in de uitnodiging, maar zijn tevens mondeling herhaald alvorens het onderzoek, waarna de respondenten mondeling toestemming gaven.

Voor de interviews is gekozen voor een zeer open structuur van de gesprekken, zodat ruimte is voor de schuldhulpverleners als experts zelf thema's in te kunnen brengen die zij belangrijk achten. Dit is noodzakelijk om niet alsnog beperkt te worden door enkel de aspecten die in de dossierdata of theorie voorkomen. Voor het stellen van de inhoudelijke vragen, zijn eerst enkele vragen gesteld om de respondenten op hun gemak te stellen. Vervolgens zijn eerst open en brede vragen gesteld aan de hulpverleners, zoals: "Wat zijn jouw ervaringen met schuldhulpverlening aan jongeren?" en "Wat zou je kunnen vertellen over jongere schuldhulpcliënten?". Hier kwamen verschillende thema's naar

voren, waar vervolgens uitgebreid op doorgevraagd werd. Om toch kaders te creëren in de gesprekken en zeker te stellen dat ten minste de thema's uit de literatuur en kwantitatieve resultaten bevestigd worden, is een interview guide met topics opgesteld. Deze bevat de thema's die uit de literatuur en de kwantitatieve resultaten naar voren zijn gekomen: verschillen tussen jongere en reguliere cliënten, de hoogte en duur van de schuld, de wachttijd, financiële vaardigheden, zelfredzaamheid, woonsituatie, dagbesteding en sociaal netwerk en omgeving. Hoewel per topic voorbeeldvragen zijn opgenomen, dienden deze enkel ter controle aan het einde van het interview. Deze zijn enkel gebruikt wanneer geen nieuwe aspecten ingebracht werden door de respondent en het gesprek stil dreigde te vallen. Gekozen is om aan het einde van het interview de respondenten te vragen naar hun visie op de beleidskeuze om jongere en reguliere cliënten samen te voegen, om te voorkomen dat antwoorden gekleurd zouden worden door deze vraag meteen bij de respondenten neer te leggen.

De interviews zijn woordelijk getranscribeerd, om de leesbaarheid van de transcripten te behouden. Daarnaast zou weinig extra informatie te halen zijn uit de intonatie, haperingen, versprekingen of niet-woordelijke uitingen van de respondenten. Gezien het slechts drie interviews betreft, is gekozen om de interviews handmatig te coderen. Hierbij is zeer open gecodeerd en is bewust geen codeerschema opgesteld. De insteek voor de interviews was namelijk zo open mogelijk te staan voor nieuwe inzichten en thema's die hulpverleners naar voren brengen en niet beperkt te worden door de resultaten van de kwantitatieve component. De transcripten zijn enkel voorzien van labels die het onderwerp of thema van tekstfragmenten aangeven. Deze tekstfragmenten zijn vervolgens per label gegroepeerd in een tabel om de inhoud met elkaar te vergelijken. Vervolgens is gekeken naar de relaties tussen de labels en de theorie, om te zien in welke hoedanigheid thema's uit de theorie en welke nieuwe thema's naar voren kwamen in de interviews.

3.5. Data-analyse

Gezien de dichotome aard van de afhankelijke variabele is voor de kwantitatieve analyse van dit onderzoek een logistische regressieanalyse uitgevoerd in IBM SPSS versie 28. De analyse bevat één model met eerder besproken variabelen, omdat de literatuur geen hiërarchie tussen effecten naar voren bracht en op deze manier de effecten adequaat met elkaar vergeleken kunnen worden. Voor een valide resultaat dient bij een logistische regressie voldaan te worden aan de volgende voorwaarden: een dichotome structuur van de afhankelijke variabele, geen herhaaldelijke metingen, een lineair verband tussen elke continue predictor en de logit van de afhankelijke variabele, de afwezigheid van sterke outliers en de afwezigheid van multicollineariteit.

Allereerst is de afhankelijke variabele dichotoom, zijn de categorieën wederzijds uitsluitend en bevatten de data geen herhaaldelijke metingen. De lineariteit is getoetst middels de Box-Tidwell test. De significantie van de interactietermen liet zien dat de hoogte schuldenlast ($p=.071>.05$) en leeftijd ($p=.536>.05$) een lineair verband hebben met de logit van de afhankelijke variabele uitval. Voor de variabelen wachttijd ($p<.001<.05$), inzicht in financiën en situatie ($p=.002<.05$), financiële

beheerscapaciteit ($p < .001 < .05$) en algemene zelfredzaamheid ($p < .001 < .05$) is echter geconstateerd dat geen sprake is van lineariteit. Om deze variabelen toch mee te kunnen nemen in de analyse, is ervoor gekozen deze te transformeren middels logtransformatie.

De kleine steekproefgrootte maakt het controleren op mogelijke sterke outliers extra belangrijk. Met behulp van de Mahalanobis afstand zijn twee outliers geïdentificeerd. Echter is gekozen deze cases niet uit de analyse te verwijderen, omdat de outliers weinig invloed bleken te hebben op de resultaten. Verder is de onderlinge correlatie (Spearman) tussen de onafhankelijke variabele bekeken, die multicollineariteit uitsloot. Tot slot is gekeken naar de groepsgrootte binnen categorieën van nominale variabelen en of deze ten minste tien cases bevatten, wat het geval was.

4. Resultaten

4.1. Verschillen jongeren en reguliere cliënten

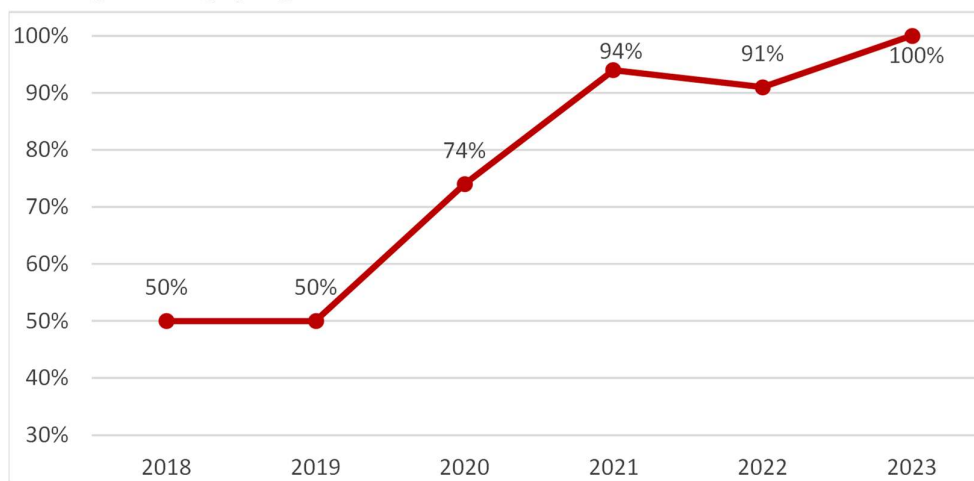
Hoe verhouden jongeren in schuldhulpverlening in Amsterdam-Zuidoost zich tot reguliere cliënten?

Om een beeld te krijgen van hoe jongere schuldhulpcliënten zich verhouden tot reguliere cliënten is gekeken naar de uitvalspercentages, de schuldoorzaken, financiële vaardigheden en de algemene zelfredzaamheid van zowel jongere als reguliere cliënten in Amsterdam-Zuidoost. Op basis van de besproken theorieën wordt verwacht dat jongere en reguliere cliënten op deze aspecten het meest verschillen. Van de 1.387 cliënten die zich tussen januari 2018 en maart 2023 aanmeldden bij schuldhulpverlening is bij 601 cliënten een afgesloten traject geregistreerd. Hiervan zijn 119 jongeren en 482 reguliere cliënten. Het uitvalspercentage verschilt fors tussen jongere en reguliere cliënten. Van de reguliere cliënten is ongeveer de helft (47,5%) uitgevallen. Bij jongere cliënten is het uitvalspercentage maar liefst 78%.

Gezien het een periode betreft van meer dan vier jaar en gezien het besluit om reguliere dossiers en jongerendossiers op dezelfde manier te behandelen in 2020, is tevens gekeken naar hoe de uitval van jongeren verdeeld is over de jaren. Figuur 2 laat de uitvalspercentages zien per aanmeldjaar. Bij het jaar 2018 en 2023 dienen enkele kanttekeningen gemaakt te worden. Beide jaartallen kennen namelijk een laag aantal geregistreerde aanmeldingen van jongeren. Gezien de data slechts dossiers tot maart 2023 bevat, zijn nog weinig uitgevallen cliënten geregistreerd die zich begin 2023 jaar hebben aangemeld. Desalniettemin laat Figuur 2 een forse toename zien in uitval, waarbij in de laatste drie jaar meer dan 90% van de jongere schuldhulpcliënten is uitgevallen. Tussen aanmeldjaar 2019 en 2021 is bijna een verdubbeling van het uitvalspercentage te zien.

Figuur 2

Uitvalspercentage jongeren 2018-2023

Noot. 2018 n = 4; 2019 n = 18; 2020 n = 38; 2021 n = 35; 2022 n = 19; 2023 n = 4; totaal n = 93.

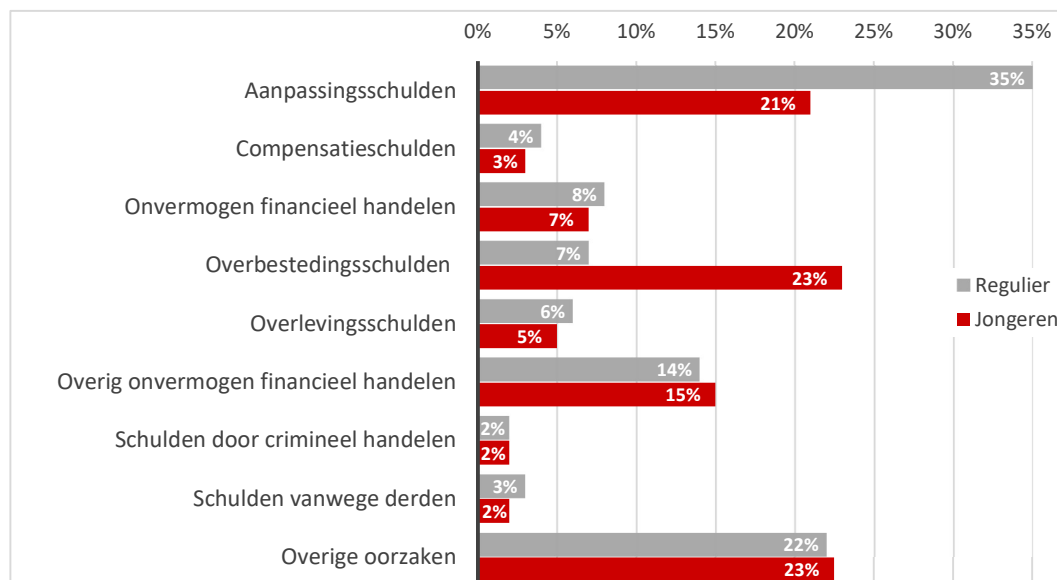
Om een beeld te krijgen van de aard van de schulden bij jongeren en reguliere cliënten, is gekeken naar de schuldoorzaken voor jongeren en voor reguliere cliënten. De groep cliënten waarbij een schuldoorzaak is geregistreerd bevat zowel uitgevallen cliënten, cliënten die het traject hebben afgerond en cliënten waarvan het trajectresultaat (nog) onbekend is. De volgende schuldoorzaken worden in de schuldhulpverlening onderscheden:

- Aanpassingsschulden wegens inkomensachteruitgang (bijv. werkloosheid, echtscheiding);
- Compensatieschulden door psychosociale- of psychische oorzaken;
- Onvermogen financieel handelen wegens geestelijke problemen of verslaving;
- Overbestedingsschulden, overcreditering vanwege gebrekkig financieel beheer;
- Overlevingsschulden, wegens een langdurig inkomen op het minimum;
- Overig onvermogen financieel handelen;
- Schulden wegens crimineel handelen, detentie, ontnemingsmaatregelen;
- Schulden vanwege derden (bijv. via een (ex-)partner, kind, erfenis);

In Figuur 3 zijn de schuldoorzaken van jongere en reguliere cliënten en de bijbehorende percentages zichtbaar. Onder reguliere cliënten is het meest sprake van aanpassingsschulden wegens inkomensachteruitgang (35%). Het percentage jongeren met aanpassingsschulden ligt lager, namelijk 21%. De meest prominente oorzaak bij jongeren is overbesteding (23%). Bijna een kwart van de jongere cliënten heeft schulden door overcreditering. Hier verschillen jongeren opvallend van de reguliere cliënten, waarvan slechts 7% schulden heeft door overbesteding.

Figuur 3

Oorzaak schulden jongeren en reguliere cliënten

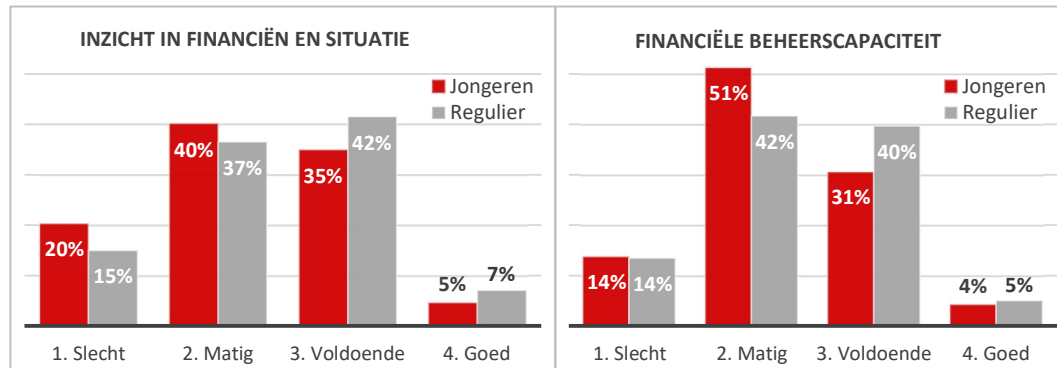

Noot. Regulier n = 606; jongeren n = 224; totaal N = 828.

Tot slot zijn het inzicht in financiën en situatie, de financiële beheerscapaciteit en de algemene zelfredzaamheid bekeken. Van 834 cliënten zijn de financiële vaardigheden en zelfredzaamheid geregistreerd. Op algemene zelfredzaamheid scoren jongere en reguliere cliënten nagenoeg hetzelfde. Figuur 4 geeft per groep cliënten de percentages weer van het level in inzicht en financiële beheerscapaciteit.

Figuur 4

Financiële vaardigheden jongere en reguliere cliënten

Noot. Regulier n = 602; jongeren n = 232; totaal N = 834.

Zowel het inzicht in de financiën en situatie als de financiële beheerscapaciteit van jongeren is slechter dan bij reguliere cliënten. De verschillen in financiële beheerscapaciteit zijn groter dan de verschillen in inzicht in financiën en situatie. Hoewel het niet om extreme verschillen gaat, is te zien dat voor beide aspecten het zwaartepunt bij jongeren aan de kant van ‘matig’ en ‘slecht’ ligt. Zo scoort bijna de helft van de reguliere cliënten een ‘voldoende’ of ‘goed’ op inzicht in financiën en situatie en financiële beheerscapaciteit en heeft 60% van de jongere een slecht of matig inzicht in de financiën en 65% een slechte of matige financiële beheerscapaciteit. Verder scoort 20% van de jongere cliënten het laagst op inzicht in financiën en situatie en maar liefst 51% van de jongeren heeft een matige financiële beheerscapaciteit.

4.2. Uitval jongere schuldhulpcliënten

Welke factoren zorgen onder jongeren voor een grotere kans op uitval in schuldhulptrajecten in Amsterdam-Zuidoost?

Voorgaande paragraaf liet zien dat jongere cliënten verschillen van reguliere cliënten als het gaat om uitvalspercentage, schuldoorzaak en financiële vaardigheden. In deze paragraaf wordt ingezoomd op welke factoren invloed hebben op de kans dat jongere schuldhulpcliënten uitvallen.

Een directe binaire logistische regressie is uitgevoerd om te onderzoeken of de hoofdvariabelen (hoogte schuld, duur schuld, wachttijd, inzicht financiën en situatie, financiële beheerscapaciteit, algemene zelfredzaamheid, inwonend zijn en dagbesteding) gerelateerd zijn aan

het wel of niet uitvallen van jongeren in het schuldhulptraject. Tabel 2 geeft de resultaten weer van de binaire logistische regressie met de hoofdvariabelen en controlevariabelen verslaving, leeftijd en geslacht voor de uitkomstvariabele uitval.

Tabel 2

Binaire logistische regressie voor uitval

	Model 1				
	Beta	Std. Err.	Odds ratio	95% C.I.	Sig.
<i>Constant</i>	4,566	(3,972)	96,127		0,250
<i>Hoogte schuld</i>	0,000	(0,000)	1,000	1,000–1,000	0,163
<i>Duur schuld</i>	0,066	(0,111)	1,068	0,859–1,328	0,554
<i>Wachttijd</i>	1,123	(0,306)	3,073**	1,687–5,598	<0,001
<i>Inzicht financiën en situatie</i>	-0,640	(0,980)	0,527	0,077–3,599	0,514
<i>Financiële beheerscapaciteit</i>	-0,198	(1,179)	0,821	0,081–8,271	0,867
<i>Algemene zelfredzaamheid</i>	-3,734	(1,574)	0,024*	0,001–0,523	0,018
<i>Inwonend</i>	1,144	(0,651)	3,141	0,877–11,241	0,079
<i>Dagbesteding (ref: werkeloos)</i>					
School/opleiding	-0,556	(1,107)	0,573	0,066–5,018	0,615
Werk	-0,808	(1,054)	0,446	0,057–3,517	0,443
<i>Verslaving</i>	-1,316	(1,175)	0,268	0,027–2,683	0,263
<i>Leeftijd</i>	-0,087	(0,151)	0,917	0,682–1,232	0,565
<i>Geslacht (ref: vrouw)</i>					
Man	0,174	(0,605)	1,190	0,364–3,898	0,773
Observaties	119				
Nagelkerke R-squared	0,493				
Model chi-square (df)	15,929 (12)**				

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Het model met alle variabelen was statistisch significant, $\chi^2(12, N = 119) = 45,93, p < .001$, wat betekent dat het model een onderscheid kon maken tussen cliënten die uitvielen en cliënten die niet uitvielen. Het gehele model voorspelt tussen 32% (Cox en Snell R square) en 49% (Nagelkerke R square) van de variantie in uitval en heeft 87,4% van de cases correct geclassificeerd. Het significantielevel is vastgesteld op 0,05. In Tabel 2 is zichtbaar dat slechts twee variabelen, algemene zelfredzaamheid en de wachttijd significante voorspellers zijn voor het wel of niet uitvallen.

Allereerst laat het model geen significant effect zien van de hoogte van de schuld op uitval: $OR = 1.000$ (95% CI: 1.000, 1.000), $z = 1.948, p = .163$. Hypothese 1, waarmee een positief effect van de hoogte van de schuld op uitval werd verwacht, wordt daarom verworpen. Ook de duur van de schuld heeft geen significant effect: $OR = 1.068$ (95% CI: .859, 1.328), $z = .350, p = .554$. Dit

betekent dat ook hypothese 2, de verwachting dat de duur van de schuld een positief effect heeft op uitval, verworpen wordt.

Het model laat echter wel een significant positief effect zien van de wachttijd tussen aanmelding en eerste afspraak op uitval: $OR = 3.073$ (95% CI: 1.687, 5.598), $z = 13.467$, $p < .001$. De data bevestigen de verwachting dat een langere wachttijd een positief effect heeft op uitval (hypothese 3). Als de overige voorspellers gelijk blijven zijn de odds voor uitval 3,073 keer zo hoog per dag dat de wachttijd tussen aanmelding en eerste afspraak toeneemt. Aan de hand van een berekend voorbeeld wordt duidelijk wat de impact van een langere wachttijd is op de kans dat een cliënt uitvalt. Een cliënt (man, 21 jaar) heeft 5.000 euro schuld, met een schuldduur van twee jaar. Hij heeft een matig inzicht in financiën en situatie, een matige financiële beheerscapaciteit en een matige zelfredzaamheid. Hij werkt en is niet inwonend. Volgens dit model is bij een wachttijd van een week (7 dagen) de kans dat deze cliënt uitvalt 72%. Echter, bij een wachttijd van drie weken (21 dagen) is de kans dat hij uitvalt 99%.

Voor beide variabelen die financiële vaardigheden meten zijn geen significante effecten gevonden. Het inzicht in financiën en situatie, $OR = .527$ (95% CI: .077, 3.599), $z = .426$, $p = .514$, heeft geen significant effect op uitval. Ook voor financiële beheerscapaciteit, $OR = .821$ (95% CI: .081, 8.271), $z = .028$, $p = .821$, geldt dat het geen significant effect heeft op uitval. De verwachtingen dat zowel inzicht in financiën en situatie en financiële beheerscapaciteit een negatief verband heeft met uitval (hypothese 4a en 4b) worden dan ook verworpen.

Algemene zelfredzaamheid heeft daarentegen wel een negatief significant effect op uitval: $OR = .024$ (95% CI: .001, .523), $z = 5.627$, $p = .018$. De data ondersteunen de verwachting dat hoe hoger de algemene zelfredzaamheid van de cliënt, hoe kleiner de kans op uitval is (hypothese 4c). Bij ieder punt dat de zelfredzaamheid toeneemt, worden de odds voor uitval 0,976 keer kleiner. Hier laat een berekend voorbeeld opnieuw de impact zien van algemene zelfredzaamheid op de kans op uitval. Een cliënt (vrouw, 24 jaar) heeft 5.000 euro schuld met een schuldduur van twee jaar. Het inzicht in haar financiën en situatie en haar financiële beheerscapaciteit zijn beide voldoende. Ze heeft elf dagen gewacht op haar eerste afspraak en ze heeft geen verslaving, ze werkt en is niet inwonend. Bij een matige algemene zelfredzaamheid heeft ze maar liefst 98% kans om uit te vallen, terwijl haar kans op uitval bij een voldoende score op algemene zelfredzaamheid daalt naar 61%.

Inwonend zijn heeft eveneens geen significant effect op uitval, $OR = 3.141$ (95% CI: .877, 11.241), $z = 3.094$, $p = .079$, wat betekent dat de verwachting dat inwonend zijn een positief effect zou hebben op uitval (hypothese 5) wordt verworpen. Ook voor dagbesteding geldt dat het geen significant effect is gevonden op uitval. De kans om uit te vallen wanneer iemand werkt ($OR = .573$ (95% CI: .066, 5.018), $z = .253$, $p = .615$) of een opleiding volgt ($OR = .446$ (95% CI: .057, 3.517), $z = .587$, $p = .443$) verschilt niet significant van geen dagbesteding hebben. Hypothese 6, de verwachting dat het hebben van dagbesteding de kans op uitval verkleint, wordt dan ook niet ondersteund door de data.

Kortom, enkel hypothese 3 ‘Hoe langer de tijd tussen aanmelding en afspraak, hoe grotere kans op uitval’ en hypothese 4c ‘Hoe lager de algemene zelfredzaamheid, hoe groter de kans op uitval’ zijn bevestigd.

4.3. Ervaringen schuldhulpverleners

Welke problemen ervaren schuldhulpverleners tijdens de schuldhulpverlening aan jongeren in Amsterdam-Zuidoost die mogelijk leiden tot uitval?

Uit voorgaande analyse werd duidelijk dat enkel de wachttijd en de algemene zelfredzaamheid invloed hebben op de kans dat jongere cliënten uitvallen. In deze paragraaf worden de ervaringen van schuldhulpverleners besproken die inzicht geven in de mechanismen achter het uitvallen van jongeren. In drie interviews met schuldhulpverleners werkzaam in Amsterdam-Zuidoost is gesproken over hun ervaringen met schuldhulpverlening aan jongeren en in welke opzichten jongeren en de begeleiding die zij nodig hebben verschillen van reguliere cliënten. Daarnaast is gesproken over wat zij zien gebeuren bij jongeren die uitvallen, welke factoren daar mogelijk aan bijdragen en welke problemen zij tegenkomen tijdens de schuldhulpverlening aan jongeren. Tot slot is de beslissing om jongere cliënten samen te voegen met reguliere cliënten besproken.

Kortetermijnvisie

Wanneer bevroegd werd wat kenmerkend is aan jongere cliënten, werd door alle hulpverleners de kortetermijnvisie van jongeren genoemd. In hun beleving zien jongeren veelal niet de urgentie en de langetermijngevolgen van hun schulden. Eén van hen vertelde:

“Jongeren zien niet altijd het grotere plaatje of waar ze naartoe moeten. [...] Ze stellen het vaak niet als prioriteit. Bij reguliere klanten, die hebben toch wel vaak meer het einddoel in zicht” (schuldhulpverlener 3).

Zo ondernemen jongeren enkel actie en verschijnen op afspraken op het moment dat het hen te heet onder de voeten wordt. Hierbij gaat het om beslaglegging, het niet meer ontvangen van bepaalde sociale zekerheid of huisuitzetting. Zodra de grootste urgentie gepasseerd is, laten ze hun schulden weer voor wat ze zijn, komen ze niet meer opdagen op afspraken en zijn ze niet langer bereikbaar. Een belangrijke oorzaak hiervoor is, volgens de schuldhulpverleners, het feit dat de jongeren nog niet volwassen genoeg zijn en de levenservaring missen om te weten wat de langetermijngevolgen zijn van hun financiële gedrag en schulden:

“Bij regulier zie je toch een stukje volwassenheid. En bij jongeren, dan lopen ze nog niet zo lang met die schulden en denken ze nog dat het vanzelf weggaat” (schuldhulpverlener 1);

“Ik denk dat ze het uiteindelijk wel hebben, die zelfredzaamheid, maar dat ze [...] wat ouder moeten worden om de gevolgen van de schulden in te zien. [...] Want ze denken misschien nog niet aan huis kopen. Ze denken nog niet: ‘zometeen met werk kan het me dwarszitten’”
(schuldhulpverlener 3).

De urgentie van hun schuldenproblematiek niet inzien wordt door de hulpverleners tevens in verband gebracht met de dagbesteding en woonsituatie van de jongeren en het feit dat het leven van jongeren er vaak anders uitziet dan dat van reguliere cliënten. Zo zorgt het hebben van werk, een andere inkomensbron dan slechts studiefinanciering en een eigen woning ervoor dat consequenties duidelijker en meer voelbaar zijn voor jongeren, waardoor ze de schuldhulpverlening en het aflossen van schulden serieuzer nemen. Het hebben van werk en een eigen woning zou de jongeren een zetje geven richting volwassenheid en geeft hen meer autonomie en eigen verantwoordelijkheid:

“[...] ik denk dat als ze op zichzelf wonen, dat ze dan meer gemotiveerd zijn. Dat ze wat te verliezen hebben dat echt van hen is” (schuldhulpverlener 3).

Gebrek aan financiële vaardigheden en kennis

Volgens de hulpverleners ontbreekt het bij jongere cliënten vaak aan financiële vaardigheden. Dit gebrek is veelal de oorzaak van schulden, maar zorgt ook voor een moeizaam traject waarin jongeren de hoeveelheid die van ze gevraagd wordt niet kunnen bijbenen. Dit gaat namelijk vaak om administratieve zaken en het op orde maken van hun dossier, wat zowel assertiviteit als kennis van regelingen en het sociale systeem vragen van de cliënt. Dit gebrek aan financiële vaardigheden wordt door de hulpverleners voornamelijk toegeschreven aan hun omgeving en opvoeding:

“Vooral in Zuidoost zijn er natuurlijk veel [...] structurele problemen, armoede. Ouders hebben daar vaak ook schulden” (schuldhulpverlener 2).

Zo geeft dezelfde hulpverlener aan dat wanneer zij jongeren vraagt hoe zij in de schulden beland zijn, het antwoord vaak is dat hun ouders hen nooit geleerd hebben hoe ze met geld om moeten gaan. Bij de opvoeders van de jongeren ontbreken de financiële vaardigheden in veel gevallen ook en is tevens sprake van schulden, waardoor de jongeren deze vaardigheden niet van huis uit hebben meegekregen:

“Er is sprake van een vicieuze cirkel. Omdat ouders het eigenlijk niet weten, kunnen ze het ook niet doorgeven aan hun kinderen” (schuldhulpverlener 2).

Daarnaast hebben veel jongeren een migratieachtergrond en zijn de ouders of opvoeders anderstalig, waardoor zij minder kennis hebben van het sociale systeem, de regelingen en het hulpaanbod in Nederland. Zo gaven de schuldhulpverleners aan dat vrijwel alle jongeren die zich melden bij schuldhulpverlening zorgschulden hebben, omdat zij niet wisten dat zij een

zorgverzekering dienden aan te vragen wanneer zij 18 werden. Vaak is de overgang naar 18 jaar waar bij jongeren de schulden beginnen. Twee hulpverleners gaven aan dat de meeste jongeren niet over kennis beschikken over hoe sociale zaken in Nederland geregeld zijn en daardoor niet zijn voorbereid op wat allemaal geregeld moet worden als je 18 jaar wordt. Ook dit werd toegeschreven aan een tekortkoming in de opvoeding:

“Ouders spreken de taal niet [...] ze weten niet hoe dingen in Nederland gaan. [...] En dat moet ook ergens getackeld worden. Dat het gewoon op school meegegeven wordt, want je kan niet altijd ervan op aan dat het thuis gebeurt” (schuldhulpverlener 3).

Druk vanuit sociale omgeving en schaamte

“Vooral de jongeren hier in Zuidoost. Ze willen nog overal bij horen. [...] Dan kopen ze liever Balenciaga schoenen dan dat ze een schuld gaan afbetalen” (schuldhulpverlener 3).

Wanneer gesproken werd over de invloed van de sociale omgeving van jongeren op hun schuldhulptraject en het aanpakken van hun schuldenproblematiek, kwam al snel naar voren dat jongeren druk ervaren vanuit zowel hun vrienden als hun familie. Deze druk vanuit vrienden is van andere aard dan de druk vanuit familie. Iedere hulpverlener gaf aan dat in veel gevallen sprake is van groepsdruk en een grote behoefte erbij te willen horen door geld uit te geven en dure merkspullen te kopen. De druk om aan leeftijdsgenoten te laten zien dat ze geld hebben, zou volgens de hulpverleners leiden tot verkeerde prioriteiten en financieel onverstandige keuzes.

Daarnaast werd door de schuldhulpverleners benadrukt dat de schaamte onder jongeren om zich bij schuldhulpverlening te melden vermoedelijk groter is dan onder reguliere cliënten. Jongeren zouden sterker het gevoel hebben dat ze hun problemen zelf op moeten lossen en schamen zich om schuldhulpverlening te ontvangen:

“Dat ze denken van: ‘Nee, ik doe het zelf wel. Ik hoef niet in de schuldhulpverlening’. De schaamte van je eigen problemen niet zelf op te kunnen lossen” (schuldhulpverlener 3).

Jongeren zouden zich richting hun vrienden en leeftijdsgenoten schamen om schuldhulpverlening te krijgen, omdat dat ingaat tegen het beeld dat zij het financieel goed voor elkaar hebben en hun sociale status zou verlagen. Schaamte tegenover familie heeft vaak andere oorzaken. Zo willen jongeren vaak niet dat familie afweet van hun financiële problemen en eventuele foute keuzes die ze hebben gemaakt:

“Vaak is het ook dat je vraagt: ‘Stel: ik kan jou niet bereiken; mag ik dan bijvoorbeeld jouw moeder of vader benaderen?’. En dat hebben ze liever niet. [...] ik denk misschien een stukje schaamte. Vaak weten ouders het ook niet” (schuldhulpverlener 2).

Daarnaast is sprake van andere aspecten waardoor jongere cliënten druk ervaren vanuit familie, die sterk afhankelijk is van de thuissituatie en culturele context. Zo geven de schuldhulpverleners aan dat sommige jongeren grote druk voelen om hun situatie voor familie te verbergen, omdat ze bang zijn voor hun oordeel en strenge consequenties zoals uit huis gezet worden. Andere jongeren voelen vooral druk om problemen bij familie weg te houden en zijn terughoudend hen om hulp te vragen, omdat ze hen niet verder willen belasten. In veel gevallen is immers sprake van structurele problematiek bij familie als armoede, schulden en moeilijke thuissituaties, waar jongeren niet nog meer aan bij willen dragen. Daarnaast werd benoemd dat culturele normen tevens een belangrijke rol spelen. Een veel voorkomend voorbeeld is dat een groot beroep gedaan wordt op jongeren om hun familie, vaak alleenstaande moeder, (financieel) te ondersteunen:

“Dat moeders zelf al schulden heeft of omdat er gewoon armoede is. Ze hebben het gewoon echt zwaar. Ik zie vooral bij Afrikaanse jongeren, dat die echt heel erg zitten op dat ze hun moeder moeten helpen en dan hun eigen dingen vergeten” (schuldhulpverlener 3).

Het effect van het nog thuis wonen op het schuldhulptraject van jongeren is daarom verschillend en hangt af van de thuissituatie, in hoeverre zij hulp kunnen ontvangen van familie en in welke mate van hen verwacht wordt dat zij thuis (financieel) bijdragen en meehelpen:

“Soms is het zo dat de ouder vrij groot beroep doet op de jongeren, waardoor de jongeren eigenlijk meer geld naar de ouder geeft. En soms heb je ouders die helemaal niks vragen en dan gaan die jongeren een soort feestvieren met hun geld. En dan als zij op zichzelf komen te wonen, dan gaat het natuurlijk mis” (schuldhulpverlener 1).

Eenzijds kan het moeten bijdragen dus voor grote druk zorgen bij jongeren, met als gevolg het niet prioriteren van hun schuldhulptraject. Anderzijds kan te weinig verantwoordelijkheden ertoe leiden dat jongeren de ernst van hun schulden niet inzien, maar ook dat zij voor een te grote verandering komen te staan wanneer ze op zichzelf gaan wonen. In dat geval betekent juist wanneer jongeren uitwonend zijn hun financiële vaardigheden en zelfredzaamheid op de proef gesteld worden en zij tegen problemen aanlopen tijdens hun schuldhulptraject.

Speciale aanpak jongeren

De schuldhulpverleners gaven aan dat hoewel het traject op papier voor jongeren vrijwel identiek is aan dat van reguliere cliënten, de invulling en aanpak in de praktijk wel degelijk anders is:

“Het is hetzelfde traject, maar de benadering is wel heel anders” (schuldhulpverlener 2).

De hulpverleners merkten op dat jongeren meer aandacht, tijd, geduld en begeleiding vragen vergeleken met andere cliënten. Alle drie de schuldhulpverleners vertelden dat jongere cliënten op een gegeven moment niet meer op afspraken verschijnen en schuldhulpverlening mijden. Dit vraagt

om continu achternazitten. Waar ze bij een reguliere cliënt na drie keer niet komen opdagen het dossier sluiten, blijven ze het bij jongeren proberen en houden ze het dossier open. Bij de vraag wat het meest nodig is voor schuldhulpverlening aan jongeren, noemden alle drie de hulpverleners dan ook: geduld. Niet alleen vergeet de hulpverlening van jongeren door de lagere financiële vaardigheden meer tijd en begeleiding, het vraagt ook een lange adem en het niet te snel afsluiten van dossiers. Zo benadrukt dat jongeren zo lang mogelijk vastgehouden moeten worden en genoeg kansen moeten krijgen om de schuldhulpverlening te hervatten, wil het schuldhulptraject enige kans op slagen hebben.

Jongeren hebben aanzienlijk meer begeleiding nodig en hulpverleners merken dat jongeren extra gemotiveerd moeten worden om aan de slag te gaan. Daarnaast blijkt hetgeen dat gevraagd wordt in het schuldhulptraject op het gebied van zaken zelf regelen en eigen verantwoordelijkheid en initiatief tonen in veel gevallen te moeilijk voor jongeren:

“Het [schuldhulpverlening] is erg gericht op het zelf kunnen en op het zelf initiatief nemen. Maar dat is dus bij jongeren gewoon echt veel minder en voor hen heel veel moeilijker. [...] Je moet ze gewoon wat meer motiveren en meer begeleiding juist geven. En niet zo veel op hun eigen kunnen sturen. [...] Uit zichzelf, op eigen initiatief, is dat er gewoon nog niet”
(schuldhulpverlener 3).

Deze begeleiding bestaat hoofdzakelijk uit meer initiatief vanuit de hulpverleners en taken samen met de jongeren uitvoeren. Zo werd aangegeven dat bij jongeren grote behoefte is om dingen samen te doen, zoals het dossier op orde maken. Dit is iets dat cliënten in eerste instantie verwacht worden zelfstandig te doen.

Het gebrek aan eigen initiatief nemen en verantwoordelijkheid tonen ligt niet enkel aan een gebrek aan motivatie, maar ook aan onwetendheid, het niet volwassen genoeg zijn en het niet kunnen meekomen met wat van hen gevraagd wordt. Zo beschreef één van de hulpverleners:

“[...] ze willen echt wel. [...] Het is gewoon te veel allemaal voor ze soms. Ze zijn gewoon echt jong nog. Nog niet volwassen genoeg. Ze weten dingen gewoon nog niet goed en hebben de ervaring nog niet” (schuldhulpverlener 3).

Daarnaast is het belangrijk de omgeving waarin deze jongeren leven in ogenschouw te nemen. Zo werd in de gesprekken met de hulpverleners meerdere keren benoemd dat Amsterdam-Zuidoost een omgeving is met veel structurele problematiek als armoede, schulden, tienermoederschap, onveiligheid en taalachterstanden. De situatie van de jongere cliënten is vaak complex, waarbij in veel gevallen meerdere problemen naast elkaar spelen, waaronder ook schaamte en het idee van jongeren dat zij al hun problemen zelf op dienen te lossen een belemmering vormen binnen het schuldhulptraject. Door deze meervoudige problematiek komt het succesvol afronden van het schuldhulptraject niet altijd op de eerste plaats te staan:

“Het zijn nooit alleen maar schulden. Jongeren zien soms wel dat ze schulden hebben, dat het slecht is. Maar er speelt daarnaast zoveel dat het als het laatste ding wordt gezien en dat ze gewoon denken: ‘Eerst een goed dak boven het hoofd. Eerst mijn kinderen verzorgen’”
(schuldhulpverlener 3).

Tot slot kwam in ieder interview naar voren hoe belangrijk het is dat hulpverleners affiniteit hebben met jongeren. Voor jongerenschuldhelp is bepaalde expertise nodig. Iedere hulpverlener gaf aan dat lang niet alle schuldhulpverleners jongeren willen en goed kunnen begeleiden en dat de expertise op jongeren veelal geconcentreerd is bij bepaalde hulpverleners:

“Ik heb nu allemaal collega's rondlopen die dus jongeren hebben en die vinden het helemaal niks. [...] Je moet gewoon met jongeren om kunnen gaan. Je moet de klik met ze hebben. [...] Je moet de gesprekken kunnen voeren met ze” (schuldhulpverlener 3).

Het feit dat deze hulpverleners met weinig affiniteit en expertise op het gebied van jongeren ook jongeren moeten begeleiden is volgens de hulpverleners waarmee is gesproken een slechte zaak. Zo zouden hulpverleners zich “alleen maar gaan ergeren”, wat de hulpverlening niet ten goede komt (schuldhulpverlener 1, persoonlijke communicatie). Dit benadrukt opnieuw dat bij de begeleiding van jongere schuldhulpcliënten expertise, affiniteit en geduld geboden is. De hulpverleners waarmee is gesproken hebben dan ook duidelijke voorkeur voor een apart jongerenteam, waarin de speciale aanpak van jongeren beter tot zijn recht komt.

5. Conclusie

In deze casestudy naar jongeren in de schuldhulpverlening in Amsterdam-Zuidoost is onderzocht welke factoren ertoe leiden dat jongeren uitvallen in het schuldhulptraject. Als het gaat om schulden en de oorzaak van uitval in schuldhulptrajecten lijkt vanuit de literatuur sprake van een dichotomie: individuele (gedrags)factoren door schaarste en individuele behoeften enerzijds en macrolevel theorieën over omgevingsfactoren en sociale structuren als generatiearmoede anderzijds.

Eerst is gekeken naar hoe de jongere cliënten zich verhouden tot de reguliere cliënten. Vervolgens is middels een kwantitatieve data-analyse van dossierdata gekeken naar welke factoren mogelijk leiden tot een grotere kans voor jongeren om uit te vallen. Tot slot zijn verdiepende interviews met schuldhulpverleners afgenomen, om meer kennis te verkrijgen over hun ervaringen met schuldhulpverlening aan jongeren, wat zij mis zien gaan en wat hun ervaringen leren over de behoeften van jongeren in de schuldhulpverlening.

Allereerst werd duidelijk dat het uitvalspercentage van jongeren aanzienlijk hoger ligt (87%) dan dat van reguliere cliënten (48%). Daarnaast verschillen jongeren ook van reguliere cliënten als het gaat om de schuldoorzaak en hun financiële vaardigheden. Bij jongeren is vaker sprake van overbestedingsschulden. Daarnaast zijn de financiële vaardigheden van jongeren slechter dan die van reguliere cliënten. Uit de kwantitatieve analyse is gebleken dat enkel de wachttijd tussen aanmelding en eerste afspraak en algemene zelfredzaamheid invloed hebben op de kans voor jongeren om uit te vallen tijdens het schuldhulptraject, wat maakt dat enkel hypothese 3: 'Hoe langer de tijd tussen aanmelding en afspraak, hoe grotere kans op uitval' en hypothese 4a: 'Hoe lager de algemene zelfredzaamheid, hoe groter de kans op uitval' zijn bevestigd.

Een langere wachttijd vergroot de kans op uitval aanzienlijk. Dit is in lijn met het idee uit de schaarste theorie: wanneer het te lang duurt voordat de jongere een afspraak heeft, door de beperkte mentale capaciteit, andere dagelijkse problemen tijdelijk prioriteit krijgen en de cliënt de urgentie voor het oplossen van de schulden uit het oog verliest. Dat jongeren de urgentie en het grotere plaatje van hun schulden en hun schuldhulptraject niet zien is iets dat tevens in de interviews sterk naar voren kwam.

Het significante effect van zelfredzaamheid voor jongeren is niet alleen een bevestiging van het belang van zelfredzaamheid in schuldhulpverlening in tijden van de participatiemaatschappij; het versterkt tevens het idee dat een goede zelfredzaamheid als buffer kan fungeren voor het opgroeien in een zwakke regio en een huishouden met een lagere sociaaleconomische positie.

De verdiepende interviews bieden mogelijke verklaringen voor het niet significant zijn van enkele in de kwantitatieve analyse getoetste effecten. Vanuit de 'self-determination' theorie werd verwacht dat het nog thuis wonen jongeren aantast in hun autonomiebehoefte: een belangrijke voorwaarde voor het succesvol doorlopen van hulpverleningstrajecten. De interviews lieten echter zien dat het effect van woonsituatie gecompliceerder ligt. Het niet significant zijn van het effect van inwonend zijn op het al dan niet uitvallen van jongeren kan verklaard worden door het feit dat

inwonend zijn voor een jongere verschillende uitwerkingen kan hebben. De uitwerking van de woonsituatie hangt sterk af van de omgeving en thuissituatie van de jongere en de mate waarin de jongere verwacht wordt thuis (financieel) bij te dragen. Zo kan een beroep op de jongere om bij te dragen en financieel voor bijvoorbeeld hun alleenstaande moeder te zorgen ertoe leiden dat de jongere grote druk ervaart en ten koste gaan van diens schuldhulptraject. Daarentegen kan inwonend zijn en het hebben van weinig financiële verantwoordelijkheden ertoe leiden dat jongeren niet leren met geld om te gaan, verantwoordelijkheid te nemen en financiële zaken te regelen. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat juist wanneer jongeren op zichzelf gaan wonen, zij meer moeite hebben met het tonen van de eigen verantwoordelijkheid, zelfredzaamheid en financiële vaardigheden, die nodig zijn voor het succesvol doorlopen van het schuldhulptraject.

Terwijl financiële vaardigheden – gemeten middels inzicht in financiën en situatie en financiële beheerscapaciteit – geen significante voorspellers bleken te zijn in de kwantitatieve analyse, ervoeren alle geïnterviewde schuldhulpverleners het gebrek aan financiële vaardigheden bij jongere cliënten juist als een belangrijke oorzaak voor uitval. Mogelijke verklaringen hiervoor kunnen zijn dat de twee schalen voor financiële vaardigheden die gebruikt worden tijdens de intake niet toereikend zijn om de financiële vaardigheden bij jongeren te meten, of dat de intake wellicht een te vroeg moment is om deze vaardigheden goed in kaart te brengen. Het gebrek aan financiële vaardigheden, evenals zelfredzaamheid, werden door de hulpverleners duidelijk toegeschreven aan hun opvoeding en thuissituatie: de jongeren zouden het simpelweg thuis niet hebben meegekregen, omdat hun ouders zelf ook niet over deze vaardigheden beschikten. Dit is in lijn met het mechanisme van intergenerationele armoede, waarbij armoede, maar ook andere sociaaleconomisch belemmerende factoren van generatie op generatie overgedragen worden.

Een nieuw thema dat uit de interviews naar voren kwam, dat in het schuldhulpdossier niet aan bod komt, is de invloed van de sociale omgeving van jongeren. Bij jongeren zou sprake zijn van schaamte richting zowel vrienden als familie, over hun schuldsituatie en over het ontvangen van schuldhulpverlening. Dit leidt ertoe dat jongeren hun situatie veelal geheimhouden, geen hulp krijgen van hun netwerk, wat een belemmering vormt om naar afspraken te komen. Daarnaast is sprake van groepsdruk vanuit leeftijdsgenoten: jongeren kopen dure spullen en vertonen financieel onverstandig gedrag om de sociale goedkeuring te krijgen van hun leeftijdsgenoten uit de wijk. Het zorgt ervoor dat jongeren afspraken binnen het schuldhulptraject niet nakomen en het aanpakken van hun schuldenprobleem geen prioriteit geven. Deze bevindingen zijn in lijn met het mechanisme dat gepaard gaat met het wonen in een zwakke regio en het hebben van een klein homogeen netwerk, waarbij sprake is van groepsdruk en een gebrek aan positieve rolmodellen. Het bevestigt echter ook de verwachting dat door een sterke behoefte aan verbondenheid en erbij willen horen vanuit de meer microlevel ‘self-determination’ theorie, jongeren financieel onverantwoordelijke keuzes maken.

Uit zowel de kwantitatieve analyse, als de interviews wordt duidelijk hoe belangrijk zelfredzaamheid is voor het succesvol doorlopen van het traject. Uit de interviews werd nog

duidelijker hoe groot het contrast is tussen wat gevraagd wordt van een jongere cliënt in het schuldhulptraject en wat een jongere cliënt met schuldenproblematiek kan bieden. Dit contrast lijkt nog groter te zijn bij jongeren dan bij reguliere cliënten. Jongeren zijn minder in staat het eigen initiatief, de verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid te tonen die van hen gevraagd worden vanuit de huidige insteek van (schuld)hulpverlening, ingericht in de geest van de participatiemaatschappij. Dit bevestigt in zekere zin de entry-exit paradox: het gebrek aan financiële vaardigheden, zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid zorgt er deels voor dat jongere in de schulden terecht komen, maar zorgt er ook voor dat zij er niet in slagen het schuldhulptraject succesvol te doorlopen.

Uit zowel de dossierdata als de interviews valt te concluderen dat jongeren een unieke cliëntgroep zijn, die een speciale aanpak vereisen. Jongere cliënten behoeven meer geduld en hulpverleners die affiniteit met jongeren hebben. Daarnaast is de praktische invulling van de hulpverlening aan jongeren wezenlijk verschillend dan die van reguliere cliënten. Jongeren hebben meer begeleiding nodig en vereisen meer samen doen, motivatie en het actief en continu bewustmaken van het grotere plaatje en de langetermijngevolgen van hun schuldenproblematiek.

Overkoepelend laat dit onderzoek zien dat van een tweedeling tussen individuele oorzaken enerzijds en omgevingsfactoren anderzijds niet zozeer sprake is: De oorzaken voor uitval onder jongere schuldhulpcliënten in Amsterdam-Zuidoost zijn eerder een samenspel van individuele gedragsfactoren en omgevingsfactoren. Individuele mechanismen die voortkomen uit leven met schaarste en individuele behoeften als autonomie, betrokkenheid en competentie zijn verweven en overlappen met sociale mechanismen die een rol spelen bij intergenerationele armoede en het opgroeien in een wijk met veelvoudige problematiek. Hoewel niet vergeleken is met andere buurten waar minder armoede en structurele problematiek heerst, is gezien de ervaringen van de hulpverleners een aannemelijke conclusie dat intergenerationele problematiek niet alleen een grote rol speelt bij het ontstaan van schulden, maar ook bij de kansen voor jongeren om een schuldhulptraject succesvol af te ronden.

6. Discussie

Dit onderzoek heeft enkele beperkingen. Allereerst geldt voor de kwantitatieve data-analyse dat sprake was van een kleine steekproef, met als risico dat resultaten vertekenend kunnen zijn. Zo zouden factoren die in de huidige analyse niet significant waren, met een grotere steekproef wel een significant effect vertonen. Andersom zouden de significante effecten uit de analyse geen significant effect kunnen vertonen bij een grotere steekproef. Dit laatste is echter minder aannemelijk, gezien de interviews deze significante effecten bevestigden.

Een tweede beperking betreft de dataset zelf en de kwaliteit hiervan. Zo werd de kwantitatieve analyse begrensd door de beperkte inhoud van de data die (succesvol) vastgelegd is in het administratiesysteem van schuldhulpverlening. In veel gevallen was informatie in het systeem niet realistisch ingevuld of op een bruikbare manier geregistreerd. Zo is onder andere informatie over het sociale netwerk en thuissituatie van de cliënt, opleidingsniveau, aantal afspraken en de duur van het traject niet gemeten en/of (in voldoende mate) geregistreerd. Desalniettemin was het middels de interviews mogelijk een enkele van deze aspecten mee te nemen in het onderzoek. Daarnaast gold voor bepaalde onderdelen die geregistreerd worden in de intake dat deze niet eenduidig zijn en open zijn voor interpretatie van de hulpverlener. Zo werd uit de gesprekken duidelijk dat hulpverleners verschillende indicatoren gebruiken om te bepalen of iemand zelfredzaam is. Waar sommige hulpverleners letten op banale vaardigheden als hygiënische verzorging en het zelfstandig uitvoeren van huishoudelijke taken, keken andere hulpverleners naar computervaardigheden, leesvaardigheid en in hoeverre een cliënt weet hoe en waar hulp te vragen. Deze verschillende interpretaties golden ook voor de twee componenten van financiële vaardigheden.

Een beperking voor de kwalitatieve component van dit onderzoek is dat in plaats van jongere (ex-)cliënten zelf, schuldhulpverleners zijn geïnterviewd. De inzichten van de jongeren zelf zouden mogelijk nog meer informatie kunnen verstrekken over wat misgaat of kan gaan tijdens hun schuldhulptraject, waar zij mee worstelen en wat zij nodig hebben. Desalniettemin zijn schuldhulpverleners experts en hebben zij dusdanig veel jongeren begeleid, dat zij wel degelijk voldoende beeld hebben van wat speelt bij deze cliëntgroep en wat misgaat. Daarnaast was het gezien de bereikbaarheid niet haalbaar jongere cliënten te interviewen, vormen jongere schuldenaren een kwetsbare groep en zouden zij wellicht door hun vaak stressvolle situatie minder goed in staat zijn te reflecteren op hun schuldhulptraject.

Hoewel dit onderzoek een casestudy is naar uitval onder jongeren in de schuldhulpverlening in Amsterdam-Zuidoost, zijn de conclusies en resultaten ook interessant voor schuldhulpverlening in andere gemeenten. Dit onderzoek benadrukt de noodzaak om de specifieke kenmerken en behoeften van jongeren of andere specifieke cliëntgroepen in ogenschouw te nemen en de schuldhulpverlening hier goed op aan te laten sluiten. Vooral bij jongeren is duidelijk hoe belangrijk het is om de schuldhulpverlening zo in te richten dat juist de hulpverleners met de expertise en affiniteit op het gebied van jongeren goed tot hun recht komen. Daarnaast valt voor andere buurten en gemeenten uit

dit onderzoek mee te nemen dat het van belang is te beseffen dat een universele aanpak voor schuldhulpverlening niet bestaat en dat altijd rekening gehouden moet worden met de omgevingsfactoren, context en plaatselijke problematiek in de buurt of gemeente. Tot slot spelen de lange wachttijden door bezuinigingen en personeelstekort niet alleen in Amsterdam-Zuidoost, maar zijn een landelijk probleem.

Dit onderzoek is mogelijk een vertrekpunt voor verder onderzoek naar jongeren als unieke cliëntgroep in de schuldhulpverlening, maar ook andere domeinen van hulpverlening. Verder onderzoek naar jongeren met problematische schulden en naar de manieren waarop omgevingsfactoren, structurele sociale problemen en individuele (gedrags)factoren elkaar wederzijds beïnvloeden is noodzakelijk om deze cliëntgroep nog beter te kunnen ondersteunen en het probleem van het groeiende aandeel jongeren met problematische schulden het hoofd te bieden.

7. Aanbevelingen

Hoe kan beter geanticipeerd worden op jongeren en hun risicofactoren en behoeften, om het succes van slagen voor jongeren in de schuldhulpverlening te vergroten?

Op basis van de conclusies uit dit onderzoek zijn drie aanbevelingen opgesteld die de schuldhulpverlening aan jongeren in Amsterdam-Zuidoost doeltreffender kunnen maken en de kans dat jongeren het traject succesvol doorlopen kunnen vergroten:

- Een apart jongerenteam in de schuldhulpverlening;
- Een duidelijke werkinstructie en visie voor de speciale aanpak van jongeren;
- Het inzetten van individuele ervaringsdeskundige begeleiders naast de schuldhulpverlener.

7.1. Jongerenteam

De eerste aanbeveling betreft de beslissing om jongere en reguliere schuldhulpverlening samen te voegen in 2020. De gedachte dat jongeren, net als 27-plussers, ook schuldenaren zijn en iedere schuldhulpverlener in staat moet zijn om beide cliëntgroepen even doeltreffend te ondersteunen lijkt in eerste instantie aannemelijk. Uit dit onderzoek komt echter duidelijk naar voren dat jongeren een specifieke cliëntgroep zijn en zij wezenlijk verschillen van reguliere cliënten. Niet alleen verschillen jongeren van reguliere cliënten als het gaat om het uitvalspercentage, ook speelt bij jongeren andere problematiek en hebben zij veelal andere schuldoorzaken. Hoewel het traject op papier hetzelfde is voor jongeren als voor reguliere cliënten, blijkt dat de praktische invulling van schuldhulpverlening aan jongeren wezenlijk anders is. Zo behoeven jongeren meer begeleiding, belang bij dingen samen doen met de hulpverlener (zoals het op orde maken van papierwerk en regelingen aanvragen), stimulering en bovenal meer geduld. Daarnaast blijkt uit dit onderzoek hoe belangrijk het is dat schuldhulpverleners affiniteit hebben met jongeren en gevoel hebben voor wat zij nodig hebben. Jongeren succesvol begeleiden in de schuldhulpverlening vraagt een zekere mate van expertise op het gebied van jongeren, hun ervaringen en hun behoeften.

Het voornaamste advies is dan ook het opnieuw inrichten van een jongerenteam in de schuldhulpverlening, waarbij de schuldhulpverleners met affiniteit en expertise op het gebied van jongeren zich volledig kunnen richten op het begeleiden van jongere cliënten. Niet alleen wordt hierdoor de expertise en ervaring met jongerenschuldhulpverlening van selecte schuldhulpverleners volledig ingezet voor het begeleiden van jongeren; door alle expertise bij elkaar in één team te houden, wordt de samenwerking tussen jongerenschuldhulpverleners makkelijker en krijgt de kennis op het gebied van jongerenschuldhulpverlening de kans om verder te groeien. Bovendien geldt voor jongeren een ander netwerk. Hierbij kan gedacht worden aan ouders, maar ook instanties en hulpverleners als school of opleidingsinstanties, jongerenzorgprofessionals, politie en jongerenwerkers. Het hebben van een apart jongerenteam helpt bij het behouden van korte lijnen met deze netwerkpartners. Daarnaast kunnen de schuldhulpverleners door het hebben van een apart

jongerenteam zich volledig richten op het begeleiden van jongeren, wat de wachttijden omlaag kan brengen. Uit dit onderzoek blijkt dat een lange wachttijd de kans op uitval aanzienlijk vergroot. Inmiddels (juni 2023) is deze wachttijd zelfs langer dan vier weken.

7.2. Duidelijke werkinstructie

Een tweede aanbeveling is de (jongeren)schuldhelpverleners te voorzien van een duidelijke en praktische werkinstructie voor de schuldhelpverlening aan jongeren. Eén van de belangrijkste conclusies uit dit onderzoek is dat jongere schuldhelpcliënten vragen om een unieke aanpak. Gezien op papier de aanpak voor jongere en reguliere cliënten hetzelfde is, zijn de (jongeren)schuldhelpverleners volledig aangewezen op hun eigen expertise en interpretatie van een goede aanpak voor jongere cliënten. Hoewel deze expertise en ervaring essentieel en waardevol is, vraagt het hebben van een apart jongerenteam in de schuldhelpverlening ook een aparte visie en werkwijze die de specifieke aanpak voor jongere cliënten uitdraagt. Deze duidelijke werkinstructie of visie moet dienen als een hulpmiddel bij het begeleiden van jongeren, maar moet tevens ruimte laten voor maatwerk binnen de cliëntgroep jongeren en interpretatie door de hulpverleners.

Op basis van dit onderzoek worden een aantal aspecten benoemd die onmisbaar zijn in deze werkinstructie of visie voor jongerenschuldhelpverlening. Allereerst moet bij jongeren minder automatisch uitgegaan worden van hun eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid. In praktische zin betekent dit meer begeleiding bij taken die een beroep doen op de financiële vaardigheden en kennis van sociale regelingen, zoals het op orde maken van papierwerk, financiële zaken in kaart brengen, budgetteren en het aanvragen van regelingen. Dit houdt echter niet in dat niet samen met de cliënt gezocht moet worden naar wat de jongere wel zelf kan en waar diens vaardigheden liggen. Dit is immers belangrijk voor de competentiebehoefte van de jongere cliënt, het verder doen groeien van diens zelfredzaamheid en financiële vaardigheden en bovenal diens zelfvertrouwen.

Ten tweede is het bij jongeren van belang om hen goed bewust te maken van de urgentie van hun schuldensituatie, de langetermijngevolgen en het grotere plaatje van het traject. Dit vraagt meer motivatie en voorlichting dan vaak bij reguliere cliënten nodig is. Jongeren hebben vaker dan reguliere cliënten last van een kortetermijnvisie, wat een grote factor is in het vroegtijdig beëindigen van het schuldhelptraject. Een praktisch voorbeeld is het werken aan een roadmap met zowel kort- als langetermijn doelen en taken die helpen bij het grote plaatje in beeld te houden.

Een derde element is het uitgebreid in kaart brengen van het sociale netwerk en de invloed van de thuissituatie van de jongere. Momenteel vormt dit geen (verplicht) onderdeel dat tijdens de intake bevraagd of geregistreerd wordt. Door dit een verplicht onderdeel te maken in het administratiesysteem, worden schuldhelpverleners extra gewezen op het belang om het sociale netwerk van de cliënt in kaart te brengen. Daarnaast is het belangrijk om eerst te werken aan het vertrouwen tussen jongere en hulpverlener, om zo het probleem van schaamte te kunnen tackelen. Het is noodzakelijk om de cliënt eerst het gevoel te geven dat zorgvuldig omgegaan wordt met diens kwetsbaarheid. De eerste stap in het doorbreken van schaamte is het stimuleren van openheid bij de

cliënt en hen te stimuleren te praten over hun problematiek. Als te snel aan een oplossing gewerkt wordt, voordat sprake is van wederzijds vertrouwen, kan de schaamte later leiden tot afhaken of een moeizaam schuldhulptraject waarbij motivatie ogenschijnlijk ontbreekt. Pas daarna is het belangrijk om, indien mogelijk, de jongere te stimuleren hun schuldenproblematiek niet geheim te houden voor familie en hulp te vragen binnen hun sociale netwerk.

7.3. Ervaringsdeskundige begeleiders

Een derde aanbeveling is het inzetten van individuele ervaringsdeskundige begeleiders, die mogelijk een positief rolmodel kunnen zijn voor de jongere cliënt, waarmee ze op een laagdrempelige manier aan hun financiële vaardigheden kunnen werken. Deze ervaringsdeskundige is een aanvulling op de schuldhulpverlener. Ze kunnen met deze persoon aan de slag met hun schuldhulpdossier. Doordat jongeren in eerste instantie samen met de ervaringsdeskundige begeleider werken aan hun financiële vaardigheden, kan dit het gebrek aan financiële vaardigheden van jongeren, dat naar voren is gekomen in dit onderzoek, overbruggen. Dit gebrek blijkt een belangrijke factor te zijn in de uitval van jongere cliënten.

Bovendien kan deze begeleider daarnaast een andere belangrijkere rol vervullen. Uit dit onderzoek blijkt namelijk dat bij jongeren naast een gebrek aan financiële vaardigheden, tevens sprake is van veel schaamte, zij in veel gevallen een positief rolmodel missen en daarnaast sprake is van veelvoudige problematiek in de omgeving. Het inzetten van een individuele ervaringsdeskundige, waar de jongere zich mee kan identificeren, kan op een laagdrempelige manier belangrijke begeleiding bieden. Diegene weet immers wat speelt in de omgeving van de jongere, heeft zelf vergelijkbare problematiek ervaren en kan helpen met het verminderen van schaamte bij de jongere rondom diens schuldsituatie. Hierdoor kan deze persoon tevens goed inspelen op de behoeften van de jongere en herkent wellicht eerder de signalen wanneer situaties mis dreigen te gaan. Deze ervaringsdeskundige kan een aanspreekpunt zijn voor jongeren, wanneer zij het gevoel hebben niet bij hun familie of sociale netwerk terecht te kunnen, omdat ze zich schamen of omdat ze hun familieleden niet extra willen belasten. In die zin kan deze persoon het gebrek aan een goed sociaal netwerk compenseren, maar wellicht ook met de jongere werken aan het versterken van diens sociale netwerk, door bijvoorbeeld te spreken over schaamte en waar nodig een brug te vormen tussen de jongere en diens sociale netwerk.

Het is van belang dat deze begeleider nauw contact heeft met de schuldhulpverlener van de jongere, maar ook korte lijnen heeft met jongeren-netwerkpartners. Alleen dan kan het inzetten van dergelijk begeleider de schuldhulpverlener adequaat ondersteunen en mogelijk de werkdruk van de schuldhulpverlener in bepaalde opzichten verlagen, wat ook kan helpen bij de lange wachttijden voor jongeren.

Referenties

- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469-480.
- B&A. (2022). *Buurteam Amsterdam Zuidoost voor maatschappelijke vragen*.
Geraadpleegd op 2 maart 2023, van <https://bagroep.nl/sociaal-werk/buurteam-amsterdam-geld-zorg-meedoen/>
- Bryman, A. (2016). *Social Research Methods*. Oxford University Press.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020). *Schuldenproblematiek in beeld: Huishoudens met geregistreerde problematische schulden 2015-2018*. Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2022/26/schuldenproblematiek-in-beeld>
- Creswell, J. & Plano Clark, V. I. (2011). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. 2^e editie. Sage.
- Gaiaux, M. (2011). *Voorbestemd tot achterstand?: armoede en sociale uitsluiting in de Kindertijd en 25 jaar later*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
https://repository.scp.nl/bitstream/handle/publications/716/http___www.scp.nl_8080_gvisapi_dsplug.pdf?sequence=1
- Gemeente Amsterdam. (2021). *Op weg naar schuldenrust | Beleidsplan Schuldhelpverlening 2021-2025*. https://assets.amsterdam.nl/publish/pages/857007/beleidsplan_schuldhelpverlening_web.pdf
- Geuns, R., Desain, L., & Van der Weijden, R. (2019). *Hulp bij armoede: Bouwstenen voor effectieve hulpverlening bij armoede en schulden*. Bohn Stafeu van Loghum.
- GGZ. (2018). *Psychische stoornissen en ZB/LVB: Psychische stoornissen en zwakbegaafdheid (ZB) of lichte verstandelijke beperking (LVB)*. <https://www.ggzstandaarden.nl/generieke-modules/psychische-stoornissen-en-zwakbegaafdheid-zb-of-lichte-verstandelijke-beperking-lvb/inleiding>
- Groen, A., Van Horssen, C., & Veerman, N. (2022). *Rondkomen en betalingsproblemen:*

- Ervaringen van Nederlandse huishoudens in onzekere tijden*. Nibud.
<https://www.nibud.nl/onderzoeksrapporten/rapport-rondkomen-en-betalingsproblemen-2022/>
- Haster, D. (2009). *Basisboek integrale schuldhulpverlening*. Noordhoff Uitgevers.
- Hilbert, L., Noordewier, M. & Dijk, W. van (2022), The prospective associations between financial scarcity and financial avoidance. *Journal of Economic Psychology*, 88.
<https://doi.org/10.1016/j.joep.2021.102459>
- van der Hoff, M., Odekerken, M., de Wildt, R., & Sondejker, F. (2021). *Duurzame aanpak van kinderarmoede: Verkennend onderzoek voor de gemeente Arnhem*. Verwey-Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2022/01/321200_Duurzame_aanpak_Kinderarmoede-Arnhem.pdf
- Van Horssen, C., Lamers, S., Groen, A., Houtsma, N., Van Dijk, W., Van Dillen, L., & Kurtenbach, N. (2022). *Geldstress bij jongeren: Een longitudinaal onderzoek naar geldstress bij jongeren*. Nibud. <https://www.kcepg.nl/content/files/rapport-geldstress-bij-jongeren-nibud-2022.pdf>
- Jungmann, N., Lems, E., Vogelpoel, F., & Beek, G. van (2014). *Onoplosbare schuldsituaties*. Hogeschool Utrecht.
- Jungmann, N., & Madern, T. (2021). *Basisboek Aanpak Schulden* (2de editie). Noordhoff.
- Kalverboer, M., Wiersma, M., & Van der Kooi, C. (2017). *Alle kinderen kansrijk: Het verbeteren van de ontwikkelingskansen van kinderen in armoede*. de Kinderombudsman (KOM013/2017). <https://www.kinderombudsman.nl/publicaties/rapport-alle-kinderen-kansrijk>
- Kuhl, J., Jarkon-Horlick, L., & Morrissey, R. F. (1997). Measuring barriers to help-seeking behavior in adolescents. *Journal of youth and adolescence*, 26, 637-650. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1023/A:1022367807715>
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *American Economic Journal: Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44. DOI: 10.1257/jel.52.1.5

- Madern, T. (2015a). *Handreiking: 'Bevorderen van gezond financieel gedrag'*. Nibud.
<https://www.nibud.nl/wp-content/uploads/2022/04/Handreiking-bevorderen-van-gezond-financieel-gedrag.pdf>
- Madern, T. (2015b). *Op weg naar een schuldenvrij leven: Gezond financieel gedrag noodzakelijk om financiële problemen te voorkomen* (1ste editie).
<https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/35411>
- Martens, B. (2009). *Het 'kip of ei'-probleem bij nestverlaters: Is zelfstandig wonen bij opkomende volwassenen autonoom gemotiveerd of lokt het autonome motivatie uit?* [proefschrift]. Universiteit Gent.
https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/460/313/RUG01-001460313_2011_0001_AC.pdf
- Mueller, A., Mitchell, J. E., Crosby, R. D., Gefeller, O., Faber, R. J., Martin, A., ... & de Zwaan, M. (2010). Estimated prevalence of compulsive buying in Germany and its association with sociodemographic characteristics and depressive symptoms. *Psychiatry research*, 180(2-3), 137-142. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1016/j.psychres.2009.12.001>
- Mullainathan, S., & Shafir, E. (2014). *Schaarste: hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen*. Maven Publishing.
- NVVK. (2021). *Gedragscode Schuldhulpverlening: Definities*. <https://www.nvvk.nl/ons-werkveld/gedragscodes-en-modules>
- OIS Amsterdam. (2019). *De Staat van de Stad Amsterdam X: Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie*. Gemeente Amsterdam. <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/de-staat-van-de-stad-amsterdam-x-2018-2019>
- OIS Amsterdam. (z.d.). *Gebied in Beeld: Gebiedsgericht Werken Dashboard*. Geraadpleegd op 16 april 2023, van <https://gebiedinbeeld.amsterdam.nl/werk-en-inkomen/?code=T>
- Posthumus, H., Doove, S., Ströfer, S. & Van Andel, W. (2019). *Verkenning geregistreerde problematische schulden*. Centraal Bureau voor Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/12/verkenning-geregistreerde-problematische-schulden>
- Roest, A. M. C., Lokhorst, A. M., & Vrooman, J. C. (2010). *Sociale uitsluiting bij kinderen:*

omvang en achtergronden. Sociaal en Cultureel Planbureau.

https://www.kenniscentrumsportenbewegen.nl/kennisbank/publicaties/?sociale-uitsluiting-bij-kinderen&kb_id=7513

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2008). Self-determination theory and the role of basic psychological needs in personality and the organization of behavior. In *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 654–678). The Guilford Press.

Santrock, J. W. (1998). *Adolescence*. McGraw-Hill.

Sociaal Planbureau Groningen. (2020). *Generatie-armoede doorbreken; wat werkt?* [Feitenblad]. <https://sociaalplanbureau Groningen.nl/armoede/armoede-generatie-op-generatie/>

Sociaal Planbureau Groningen. (2021). *Armoede van generatie op generatie*.

<https://sociaalplanbureau Groningen.nl/armoede/armoede-generatie-op-generatie/>

Stichting BKR. (2019). *Schuldenmonitor Jaarrapport 2019*. Stichting BKR.

<https://www.bkr.nl/media/1466/bkrschuldenmonitorinteractiefperpagina.pdf>

Stichting BKR. (2021). *Schuldenmonitor Jaarrapport 2021: bijlage*. Stichting BKR.

<https://www.bkr.nl/media/1923/schuldenmonitor2021bijlagestichtingbkr.pdf>

Valence, G., d'Astous, A., & Fortier, L. (1988). Compulsive buying: Concept and measurement. *Journal of consumer policy*, 11(4), 419-433. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1007/BF00411854>

Vijlbrief, A. & Van Mourik, K. (2020). *Wat werkt bij: de aanpak van armoede en schulden*.

[Whitepaper]. Movisie. <https://www.movisie.nl/publicatie/wat-werkt-aanpak-armoede-schulden>

Vreugdenhil, S., van Dam, R., van Geuns, R. C., & van der Laan, J. (2014). *Uitval of zelfregie? een onderzoek naar uitval in de schulddienstverlening tussen het eerste en tweede contactmoment*. Hogeschool van Amsterdam, lectoraat Armoede en Participatie.

<https://research.hva.nl/en/publications/uitval-of-zelfregie-een-onderzoek-naar-uitval-in-de-schulddienstv>

- Warmelink, W. (2021). *Evaluatierapport intensieve jongerenschuldhelpverlening Amsterdam*. SHVconsultancy. <https://shvconsultancy.nl/wp-content/uploads/2021/07/Evaluatierapport-Intensieve-Jongerenschuldhelpverlening-Amsterdam-maart-2021.pdf>
- Westhof, F., de Ruig, L., & Kerckhaert, A. (2015). *Huishoudens in de rode cijfers 2015, over schulden van Nederlandse huishoudens en preventiemogelijkheden*. Panteia. <https://www.financieelfittewerknemers.nl/bibliotheek/Rapporten/huishoudens-in-de-rode-cijfers-2015.pdf>
- Wilson, C. J. & Deanse, F. P. (2001). Adolescent opinions about reducing help seeking perceived barriers and increasing engagement. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 12, 345 – 364. DOI:10.1207/S1532768XJEP1204_03
- WRR. (2017). *Weten is nog geen doen: Een realistisch perspectief op redzaamheid*. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2017/04/24/weten-is-nog-geen-doen>
- Van Zoelen, B. (2020, 14 januari). Gemeente gaat schulden van jongeren overnemen. *Parool*. <https://www.parool.nl/amsterdam/gemeente-gaat-schulden-van-jongeren-overnemen~baa22372/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>